

CIVIL SZEMLE

KÜLÖNSZÁM – 2020 – SPECIAL ISSUE I.

OKTATÁS, DIGITALIZÁCIÓ, CIVIL TÁRSADALOM
EDUCATION, DIGITALISATION, CIVIL SOCIETY

Szerkesztőbizottság/Editorial Board

Bacsa-Bán Anetta, Bögre Zsuzsanna, Csongor Anna, Glied Viktor, Kákai László,
Kővári Attila, Nárai Márta, Németh István, Nizák Péter, Péterfi Ferenc, Sebestény István

A Különszámot szerkesztette/ Editors of Special Issue

Németh István Péter, Bacsa-Bán Anetta, Rajcsányi-Molnár Mónika

Technikai szerkesztő/Technical Editor Duma Attila
Fotók/Photos Németh István Péter

A lap megjelenését támogatta a Nemzeti Kulturális Alap

Kiadó

CIVIL SZEMLE ALAPÍTVÁNY – DUE Press

www.civilszemle.hu

1137 Budapest, Pozsonyi út 14.
Tel./fax: (+36-1) 221-8099
E-mail: civilszemle@gmail.com

2401 Dunaújváros, Táncsics Mihály utca 1/A
Tel.: (+36-25) 551-100
E-mail: duepress@uniduna.hu

Felelős kiadó: Nizák Péter kuratóriumi elnök–Németh István igazgató
Készült a HTS Art Nyomdában
Felelős vezető: Halász Iván

ISSN 1786-3341

■ Cserné Adermann Gizella: TÁVOKTATÁS: A LEVELEZÉSTŐL A DIGITÁLIS OKTATÁSIG	7
■ Kéri Katalin: MŰLT A JÖVŐBEN: NEVELÉSTÖRTÉNET A DIGITÁLIS KORBAN	23
■ Námesztovszki Zsolt–Molnár György–Kovács Cintia–Major Lenke–Kulcsár Sarolta: AZ INFORMÁCIÓS TÁRSADALOMBAN MEGJELENŐ ONLINE OKTATÁS TRENDJEI, LEHETŐSÉGEI ÉS KORLÁTAI	37
■ Zakota Zoltán: OKTATÁS JÁRVÁNY IDEJÉN — AZ ALKALMAZKODÁS NEHÉZSÉGEI	59
■ Sipos Norbert–Jarjabka Ákos–Kuráth Gabriella–Venczel-Szakó Tímea: FELSŐOKTATÁS A COVID-19 SZORÍTÁSÁBAN: 10 NAP ALATT 10 ÉV? GYORSJELENTÉS A DIGITÁLIS ÁTÁLLÁS HATÁSAIRÓL A MUNKAVÉGZÉSBN A PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEMEN	73
■ Molnár Gyöngyvér: KUTATÁS-FEJLESZTÉS ÉS INNOVÁCIÓ AZ OKTATÁSBAN: A „SZEGEDI MŰHELY” INFORMATIKAI FEJLESZTÉSEI ÉS GYAKORLATI ALKALMAZÁSUK	93
■ Serfőző Mónika–Golyán Szilvia–F. Lassú Zsuzsa–Svraka Bernadett –Aggné Pirka Veronika: DIGITALIZÁCIÓ ÉS ONLINE TANULÁS A PEDAGÓGUSKÉPZÉSBN – HALLGATÓI VISSZAJELZÉSEK A TÁVOLLÉTI OKTATÁSRÓL	105
■ Engler Ágnes: TÁVOLLÉTI OKTATÁS A CSALÁDOK ASPEKTUSÁBÓL	117
■ Szűts Zoltán: A TANÁRKÉPZÉS DIGITÁLIS TRANSZFORMÁCIÓJÁNAK KEVÉSBÉ EXPONÁLT ELEMEI (AZ INTÉZMÉNY, A SZÜLŐ, ÉS A TANÁR ÚJ SZEREPEI)	133
■ Ósz Rita: HOGYAN ALAKÍTHATJUK ÁT AZ ONLINE OKTATÁST A JÁRVÁNYHELYZET ÉRTÉKELÉSE UTÁN	145
■ László Balázs–Mónika Rajcsányi-Molnár–István András–Krisztina Sitku: SOCIAL RESPONSIBILITY IN HIGHER EDUCATION: A HUNGARIAN BEST PRACTICE	155
■ Venczel-Szakó Tímea–Jarjabka Ákos–Kuráth Gabriella: A 650 ÉVE ALAPÍTOTT ELSŐ MAGYAR EGYETEM JUBILEUMI PROJEKTJE MINT A PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM SZERVEZETÉNEK BELSŐ KOMMUNIKÁCIÓS PILLÉRE	173
■ Németh István Péter: NY (FOTÓESSZÉ) 7, 21, 22, 36, 58, 72, 92, 104, 173, 174, 192, 216	
■ SZERZŐINK	193

MÚLT A JÖVŐBEN: NEVELÉSTÖRTÉNET A DIGITÁLIS KORBAN

Kéri Katalin

■ Bevezetés

■ Évezredünk elején a digitális eszközök fejlődésének köszönhetően hatalmas változásokat él meg korunk társadalmában az oktatásügy, és maga a tanuló ember, ahogyan erre a közelmúltban írt cikkében – több magyar kutató legfrissebb kutatási eredményeit összegezve – Kővári Attila (2020: 69–72) is rámutatott. Nemzetközi és hazai dokumentumok, programok, fejlesztések és képzések mozdítják előre ezt a folyamatot, melynek világszerte kétségkívül egyik kulcsszereplője a *pedagógus*. Több, a pedagógiai kommunikációval, a tanári munka eredményességével foglalkozó kutatás rámutat arra, milyen lényeges az, hogy a pedagógus figyelembe vegye a tanulók meglévő tudását, és ehhez a megfelelő tanulási környezet kialakítása is elengedhetetlen. (Horváthová és Szókök 2015; 2016) Budai Gábor – más hazai kutatókkal egybehangzóan – egy tanulmányában arról írt, hogy a pedagógusok munkája nagy változáson megy át: már nem a tanár a tudásanyag egyedüli közvetítője, a szerepe inkább az, hogy „olyan tanulási környezetet kell kialakítania, amely segíti a felfedezést, fejleszti a kreativitást, a kommunikációt, az együttműködést akár távol lévő társakkal, az egyéni vagy csoportos munkát, a megszerzett tapasztalatok adaptációját; ezáltal erősíti az ismeretszerzést, a tudásanyag elsajátítását és a képességfejlesztést” (Budai 2015: 28). Mindez pedig az IKT-eszközök alkalmazásával teljesíthető ki igazán. A felsőoktatást érintően, 2016-ban, a Dunaújvárosi Egyetem több tanára készített átfogó tanulmányt erről a módszertani megújulásról, az új egyetemi oktatói szerepről, amely jól kidolgozott elméleti alap az érzékenyítő to-

vábkképzésekhez, tágabban a „képzők képzéséhez”. (András et al. 2016: 25–62) A pedagógusok munkájának megújítása, az ismeretszerzés, a tanulás és értékelés korszerű, modern eszközökkel segített formáinak előtérbe kerülése, egyik napról a másikra lett központi kérdés a világ számos társadalmában: 2020 tavaszán a járványhelyzet miatt sok országban, köztük hazánkban is, sor került a nevelés történetében korábban nem tapasztalt módon átfogó, az iskoláztatás valamennyi szintjére kiterjedő *digitális oktatás bevezetésére*. A bolygó különböző pontjain, az élet sok területén megmutatkozott a váratlanul jött világvárvány idején, hogy milyen fontos a nem várt, előre nem tervezett új helyzetre történő gyors reagálás, minden eddigi tapasztalat és fejlesztés felhasználása, és a pedagógiai módszertani kultúra évtizedek óta zajló, folyamatos átalakulása helyett az azonnali lépésváltás.

Az oktatásügy területén minden korábbi időszaknál világosabbá vált Magyarországon is, hogy a tanulók, a tanulás folyamatának a segítése, a fizikai érintkezés nélküli, részben vagy egészében a virtuális térben megvalósuló tanítás és konzultációk, a folyamatos tanulásra és önművelésre való nyitottság és mások erre történő készítetése, a kritikai gondolkodás és a kreatív kibontakozás támogatása a tanároktól új módszereket, más szemléletet, az infokommunikációs lehetőségek korábbinál szélesebb körű felhasználását, sok szempontból másfajta hozzáállást és szerepeket kíván. A hazai köznevelési rendszert és a felsőoktatást – ezen belül kiemelten magát a tanárképzést – is napok alatt új helyzet elé állító időszak, a tantermeken kívül zajló, a virtuális térbe átkerült tanítás és tanulás számos, a hiányos technikai-módszertani eszköztáron túl az IKT-eszközökhöz való hozzáféréssel, a társadalmi esélyegyenlőséggel kapcsolatos problémát megvilágított. Ezzel párhuzamosan azonban – pedagógiai és informatikai értelemben – sokféle, a közeli jövőben is kiválóan alkalmazható fejlesztést hozott magával.

A PTE BTK keretei között, az elmúlt évek törekvéseit és eredményeit összegezve és felhasználva, módszertani szempontból a pedagógiai és pszichológiai tanárképzési modul is alapvetően megújult: a leginkább általánosnak mondható Teams rendszere mellett az oktatók és diákok a Zoom, a Moodle, a Google Classroom és más platformok segítségével dolgoztak, és tartottak folyamatos kapcsolatot a tanórai időkeretekben és azokon kívül is. Az IKT-eszközök használata ebben a körben korábban sem volt ismeretlen, hiszen az osztatlan tanárképzés 2013-ban kiadott *Képzési és kimeneti követelményeiben* hangsúlyosan megjelenik a korszerű infokommunikációs technológiák oktatásban és tanulásban történő alkalmazása: a digitális tankönyvek, taneszközök és egyéb tanulási források hatékony és szakszerű használata, az ezekhez kapcsolódó tanulásszervezési módok, fontosabb módszerek, tanítási és tanulási stratégiák ismerete és alkalmazása, valamint a kritikai szemlélet fontossága! Az elmúlt időszak azonban élesen rávilágított arra, hogy elodázhatatlan a tanárképzés megújításának felgyorsítása, a leendő és pályán lévő pedagógusok módszertani repertoárjának kiszélesítése, ennek érdekében az egyetemi képzésben dolgozó oktatók és kutatók jobb felkészítése, a bevált gyakorlatok transzparenssé tétele, a problémák szakmai körökben történő, akár társadalmi szintű megvitatása.

A tanulmány szakirodalmi alapozással, a világhálón elérhető, hasznos és jellemző példák kiemelésével rövid nemzetközi kitekintést ad, és hazai, ezen belül leginkább pécsi kezdeményezéseket és eredményeket mutat be – mintegy eset-tanulmányként – egyetlenegy, a tanárképzéshez tartozó tantárgy, a *nevelés- és művelődéstörténet* tanításának és kutatásának megújításáról. Ezt, az európai országok pedagógusképzésében már a kezdetektől, a 18–19. századtól folyamatosan jelen lévő, régebbi súlyából azonban az elmúlt időszakban mindenütt sokat veszítő tudományterületet fókuszba állítva mutatjuk be, hogy miben és hogyan hozott és hozhat még változást a korábbi lineáris rendszerben felépített, tantermi keretek között folytatott tanulás és forrásfeldolgozás szempontjából az új infokommunikációs eszközökkel, digitális lehetőségekkel támogatott, forradalmi átalakulásként értelmezhető ismeretszerzés. Mindez nem csupán a járványhelyzet miatt fontos téma, azon messze túlmutató. A neveléstörténet tanulásának és kutatásának virtuális térbe helyezése tágabban és hosszabb távon is igazodik a netgeneráció megváltozott tanulási szokásaihoz. E generációval kapcsolatosan Váraljai Mariann – Bersinre utalva – egy cikkében azt írta, hogy „napjainkra az oktatási folyamat tanuló oldali résztvevői a képzésükben igénylik a közösségi tanulás, a tudásmenedzsment és a szakmai közösségek támogatását” (Váraljai 2015: 22), és több minden más mellett fontos számukra az interaktivitás, a szórakoztatva tanulás, a tehetség-támogatás. A nevelés- és művelődéstörténet tantárgy is alkalmas lehet mindezek kiteljesítésére, és ez a tárgy is fejleszti a tanár szakos hallgatók digitális kompetenciáját, hiszen nem csupán a tárgy tartalma, de az annak feldolgozásához használt *módszertan* is középpontba kerül. A digitális fordulat ráadásul hatékonyabbá teheti a kutatókat és a kutatók közti együttműködést ezen a tudományterületen is, így még több fontos, értékes és érdekes kutatási eredmény épülhet be a pedagógusképzésbe. Ez pedig a nevelés- és művelődéstörténet mint tantárgy és tudományterület jövője szempontjából is fontos; ez biztosíthatja és erősítheti meg helyét újra a pedagógusképzésben.

A neveléstörténet az osztatlan tanárképzésben

Napjainkban, a kompetenciafejlesztésen alapuló, 2013-ban bevezetett osztatlan pedagógusképzés egyik központi kérdése az, hogy mely tárgyaknak, milyen problématerületeknek van létjogosultságuk a felkészítésben. A kreditszámok szorításában tervezhető, a hagyományokból merítő és új törekvéseket, személetmódokat és tudományos eredményeket is érvényre juttató képzés a neveléstudományok esetében is, mely az eddigi tantárgyak és tartalmak, módszerek és célkitűzések újragondolását kívánja.

A neveléstudományi területek között a *nevelés- és művelődéstörténet* is világszerte helyét és funkcióját keresi a kompetencia-alapú pedagógusképzésben, vagy tágabban a bölcsészeti tudományok között. Az elmúlt években több olyan, a neveléstörténet jövőjéért aggódó írás látott napvilágot, mint például McCulloch

(2011) könyve, mely sokakat készítetett annak átgondolására, hogy miként lehet ezt a bölcseleti területet a jövőben is magas szinten úgy művelni, kutatni és tanítani, hogy hozzájáruljon a nevelés- és oktatásügy, tágabban a társadalom jobb működéséhez, a helyi vagy globális problémák megoldásához.

A neveléstörténet tanításának, kutatásának napjainkban csak úgy lehet megőrizni korábban kivívott rangját, helyét a képzésben, ha a tárgy (maga a tudományterület) tematikai, forrástani, módszertani értelemben folyamatosan gazdagodik, épít az új infokommunikációs eszközök nyújtotta számtalan lehetőségre, és tartalmát tekintve kiemelten problémaközpontú, komparatív szemléletű diszciplínává válik. A nevelés- és művelődéstörténet alapot adhat ahhoz, hogy a leendő, illetve a már pályán lévő pedagógusok képzésük során a térben és időben tág, a fogalom széles értelmében vett egyetemes ismeretekkel, az ezekre épülő, ezekből kibontható gondolkodásmóddal találkozzanak. Ez illeszkedik az évezredünk elején mind markánsabban körvonalazódó nemzetközi kutatási irányzatokhoz, hiszen a világban ma számos – gyakran azonban egymástól földrajzi, szemléletbeli, nyelvi és egyéb okok miatt elszigetelt – törekvés figyelhető meg az egyetemes neveléstörténet kereteinek kitágítását, illetve az összehasonlító neveléstudomány módszertanának fejlesztését illetően.

A 21. század elején szükség van ugyanis arra, hogy bolygónk gazdasági, politikai, ökológiai, társadalmi és egyéb problémáit ne csupán helyi szinten ismerjük és kezeljük, hanem rendelkezünk az ezeket illető átfogó szemlélettel. Az egyes népeknek, országoknak és kontinenseknek közös erőfeszítéseket is kell tenniük az emberi civilizáció jövője, túlélése érdekében, ezt a mostani világjárvány is világosan megmutatta. Szükség van tehát az erők, az ismeretek egyesítésére, és ennek előmozdításához arra is, hogy minél többet tudjunk meg másokról, a *másikról*, és hogy képesek legyünk különböző szinteken és területeken együttműködni. Ez – a nevelés múltjának szempontjából is kiemelt fontosságú célkitűzés – hozzájárulhat számos probléma világosabb elemzéséhez, az eredményes problémamegoldó stratégia kidolgozásához.

A világméretű perspektíva és a multiperspektivikus látásmód együtt kell, hogy érvényesüljön a pedagógusok munkája során is, így ezek a célok mindenképpen a tanárképzés sarkalatos pontjai. Saját múltunk, nemzeti és helyi, regionális értékeink megismerése mellett törekedni kell arra, hogy más társadalmak, más népek nevelési hagyományai, eredményei is helyet kapjanak a kompetencia-alapú pedagógusképzésben, hiszen ezek megismerésével, ezek tükrében tudjuk átgondolni és értelmezni saját örökségünket és értékeinket. Timothy Reagan amerikai neveléstörténész szerint ezek segítenek „nyitottabbá válni a fontos nevelési kérdéseket érintő alternatív nézőpontokat illetően” (Reagan 2005: 11).

Egy másik, Salimova és Dodde által szerkesztett, ausztrál, azeri, kínai, angol, finn, francia, német, görög, indiai, japán, holland, lengyel, orosz, dél-afrikai, svájci, szír, török és amerikai kutatók neveléstörténeti tanulmányait összefogó kötet alap gondolata szerint az ember minden történelmi korban és helyszínen egyszerre terméke és alakítója, teremtője a történelmi folyamatoknak, illetve hogy a peda-

gógiai gondolatoknak, a nevelésnek kiemelt szerepe van az egyén életében éppúgy, mint a népek, országok sorsában, végső soron a történelem alakításában. Jövőnk szempontjából a világon mindenütt kiemelt feladat az ifjúság nevelése, ám a diákoknak nem elegendő olyan életvezetési tanácsokat adni, mint „Élj békében másokkal!” vagy hogy „Fogadd el mások kultúráját!”, mindennek az előmozdításához mindennapi, folyamatos építkezés szükséges. Az *egyszerre nemzeti és glóbuszszintű neveléstörténet* kedvező módon alakíthatja a tudományos szemléletet és a multiperspektivikus látásmódot, a saját hazánk és más országok népei iránti attitűdöt. (Salimova–Dodde 2000: 12). A valóban egyetemes neveléstörténet művelése ugyanis segít közös szellemi kapcsolódásokat, összekötő kulturális elemeket keresni különböző népek és népcsoportok között, rámutatva ugyanakkor az egyediségekre, amelyek mind-mind az emberiség nevelési múltjának, nevelési örökségének részei.

A Pécsi Tudományegyetemen a közismereti tanárképzésben a *nevelés- és művelődéstörténet* 2013 óta szintetizáló jellegű, diakrón és szinkrón szemléletű, a képzés 7. félévében heti 2 órás, 2 kredites, kollokviummal záruló tárgy. A fentebb jelzett gondolatok nyomán a PTE-n hangsúlyozottan fontosnak tartjuk azt, hogy a nevelés- és művelődéstörténet kutatása és tanítása során:

- Szinkronisztikus, problémátörténeti kutatásokkal kell ötvözni a diakrón vizsgálódásokat.
- Kiterjedt hatás- és recepcióvizsgálatokra van szükség.
- Lényeges a forrásközpontú megközelítés, a forrásfeltárás és a forráskritika lépéseinek elsajátítása.
- A nem intézményesült nevelés (a szocializáció különböző formái) történetére is figyelmet kell fordítani.
- A neveléstörténet-írásból korábban hiányzó társadalmi csoportokkal/népekkel is foglalkozni kell (nők, gyerekek, kisebbségek, Európán kívüli kultúrák, más földrészek népeinek gyarmatosítás előtti nevelési szokásai stb.).
- Hangsúlyozottan fontos a tanári szakma, a professzionalizáció történetének áttekintése.
- A nemzeti értékek feltárása és megőrzése mellett szükséges a világméretű perspektíva.
- Tanári előadások helyett vagy mellett törekedni kell arra, hogy az órákon és a tanórán kívüli felkészülés során a diákok is aktívan részt vegyenek a források összegyűjtésében és értékelésében, változatos tanulásszervezési módszerekkel és IKT-eszközökkel teremtve számukra lehetőséget tanári kompetenciáik fejlesztésére. (Lásd erről Kéri 2014.)

Ha a fent vázolt célkitűzéseket most, ebben az új helyzetben újra átgondoljuk, világossá válik, hogy a digitális lehetőségek, a részben vagy egészében a virtuális térbe átkerülő tanulás és tanítás mindegyik törekvés megvalósítását jelentősen segíti, és korábban sosem látott, új lehetőségeket kínál egyetemi oktatók, kuta-

tók és diákok, illetve a szakmájuk és a nevelés története iránt érdeklődő gyakorló pedagógusok vagy akár laikusok számára. Fontos kiemelni azt a szempontot is, hogy a virtuálisan megjelenített, szabad hozzáférésű tananyagok, források és szakirodalom e tudományterület esetében is demokratizálja az ismeretszerzést, a tájékozódást. A virtuális módon, személyes fizikai jelenlét nélkül zajló tanórák, konferenciák, tudományos tanácskozások, tudományos minősítő eljárások pedig nem csupán amiatt fontosak, mert lehetőséget adnak a kutatók közti kapcsolatok elmélyítésére, hanem az is nagyon lényeges hozadék, hogy ily módon azok az érdeklődők is nyomon követhetik a legújabb kutatási eredményeket, illetve exponálhatják saját kutatásaikat, akiknek korábban erre nem, vagy csak ritkán volt lehetőségük. Így akár külföldi kollégákkal is megvalósulhat a közös egyetemi kurzusok meghirdetése, a közös órák megtartása, az egyéni konzultációk biztosítása. A virtuális üléseken ugyanis hosszú és drága, városok, országok vagy kontinensek közti utazások nélkül vehetnek részt az érdeklődők. Ez nem csupán az anyagi szempontok miatt fontos: azok számára is segítség, akik bármely okból kifolyólag nem tudnak jelen lenni a lakóhelyüktől távolabbi tudományos rendezvényeken (például a kisgyermek(ek) nevelése mellett tanulmányokat vagy kutatói munkát folytató szülők, a mozgásukban akadályozottak stb.).

Neveléstörténet a virtuális térben

A 2020-as járványhelyzet felgyorsította azt a folyamatot is, amely az elmúlt években a nyílt hozzáféréssel elérhető adatbázisok, virtuális könyvtárak és múzeumok építésével, e-tankönyvek és -tananyagok fejlesztésével kapcsolatosan végbement. Nemzetközi és hazai szinten egyaránt megfigyelhető volt az ingyenes hozzáférés korábban sosem látott kiteljesedése, és ez a nevelés- és művelődéstörténet, tágabban a neveléstudomány vonatkozásában is egyértelműen tapasztalható. (Lásd erről Fischerné et al. 2015.) Ez nem csupán amiatt fontos, mert így könnyebbé válik az adatgyűjtés és a tanulás, hanem az is lényeges, hogy a digitális források sokkal nagyobb mennyiségben, teljesen más keresési és elemzési módszerekkel vizsgálhatók, mint korábban az analóg kútfők, így az új módszertan tartalmilag is megújulást hoz. Akár néhány évet visszalépve az időben látható, hogy ennél a tudományterületnél is teljesen mások voltak a kutatók és diákok lehetőségei, mint napjainkban. Nem beszélve az egy-két évszázaddal korábban élt neveléstörténészeink pályafutásáról. A tudományterület emblematikus alakja, a neveléstörténet megismeréséhez összeállított egyetemi köteteit a 20. század elején elkészítő Fináczy Ernő (1860–1935) a világhálón ma percek alatt és néhány kattintással elérné azokat a korabeli, mára nagyrészt digitalizált külföldi szakirodalmakat, amelyeket száz évvel ezelőtt csak évek alatt, sok fáradozással, utazással, részben kollégái és diákjai segítségével gyűjtött össze. Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül néhány olyan fontos és jellegzetes fejlesztést mutatunk be, amelyek jól jelzik, milyen sok lehetőséget rejtjenek a korszerű digitális eszközök a neveléstörténet szempontjából is.

A nevelési múlt feltárása során hatalmas jelentőségűek a *primer források*. Ezek nagy részét napjainkban levéltárakban, iskolai irattárakban, múzeumokban őrzik, és kutatásuk alapos felkészültséget: előképzettséget, releváns nyelvtudást igényel. Újabban jelentősen megkönnyíti a kutatók, az érdeklődő tanárok, az egyetemi hallgatók dolgát a repozitóriumokhoz, magukhoz a levéltári forrásokhoz való, mind szélesebb körű virtuális hozzáférés, pláne, ha a gyűjtemény tematikusan a neveléstörténethez kapcsolódó anyagokat fog át. Sosem látott mennyiségű forrás kerül így a kutatók látóterébe, ráadásul a számítógépes programokkal végzett vizsgálat (például a különböző adatbányászati, tartalomelemzési módszerek) megsokszorozhatja a kutatás hatékonyságát. Ilyen gyűjtemény például az az Egyesült Királyságban létrehozott portál, amely különböző levéltárak neveléstörténeti rekordjaira mutat,² és természetesen sok hasonlót említhetnénk még. A Maryland Egyetem levéltári és sajtóanyagok mellett a szakirodalom tanulmányozásának lehetőségét is megteremti portálján.³ Az utóbbi években figyelemre méltó, a kutatásokhoz és a neveléstörténet problémaközpontú tanulmányozásához kiváló alapot nyújtó virtuális képgyűjtemények is megjelentek a világhálón,⁴ segítve a tudományterület esetében is tapasztalt *képi fordulat (Visual Turn)* kiteljesedését (Kéri 2016).

Magyarországon szintén több olyan adatbázis érhető el, amely neveléstörténeti forrásokat is bőségesen tartalmaz. Ezek közül kétségkívül az egyik legkiemelkedőbb az Arcanum Digitális Tudománytár folyamatosan és dinamikusan bővülő adatbázisa.⁵ Fontos portál az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum (OPKM) oldala,⁶ az OSZK keretei között működő Elektronikus Periodika Gyűjtemény,⁷ a Digitális Képtár,⁸ valamint a Magyar Elektronikus Könyvtár,⁹ továbbá a Pedagógia és oktatás rovatban számos régi magyar neveléstörténeti művet tartalmazó Magyar Társadalomtudományok Digitális Archívuma.¹⁰ A tanárképzés, a neveléstudomány szempontjából fontos még az, hogy a közelmúltban számos közgyűjtemény kiszélesítette szolgáltatásai körét, így például a PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont is, ahol 2020. március közepe és júliusa között az egyetem oktatói számára rövid határidővel és ingyenesen, a szerzői jogi előírásokat betartva tették digitálisan hozzáférhetővé a beiratkozott olvasók számára az egyes kurzusokhoz szükséges ajánlott és kötelező irodalmakat, és tovább építették a Digitália nevű virtuális részleg tartalmait.¹¹ Ez utóbbi kiemelten sok nevelés- és művelődéstörténeti nyomtatott forrással gazdagodott: a 19–20. század fordulóján keletkezett könyvek mellett megjelent a gyűjteményben a magyar kutatók körében régen várt és nagy érdeklődésre számot tartó folyóirat, a Nemzeti Nénevelés 1880–1918 között megjelent több évfolyama, valamint a Nevelésügyi Szemle 1937–1944 közötti példányai.

A neveléstörténet tanulása és kutatása szempontjából ugyancsak felbecsülhetetlen a világhálón elérhető, az utóbbi években hatalmas fejlődést mutató *virtuális múzeumok* kép-, szöveg-, film- és hanganyaga. 2019-ben Dániában rendezték azt a szimpóziumot (18th Symposium for School Museums and History of Education Collections), amelynek kiemelt témája volt, hogy a globalizálódó világban, a digitalizáció időszakában milyen új kihívások és változások jellemzőek az iskolatörténeti múzeumok és a neveléstörténeti gyűjtemények vonatkozásában.

Szinte valamennyi európai országban létezik – a hazai OPKM anyagához hasonló – olyan nemzeti gyűjtemény, amelynek tételei az utóbbi években a világhálón is elérhetőek, részben digitális formában is kutathatóak. Ilyen például Franciaországban a Rouen-ban található Musée National de l'Éducation,¹² a prágai The National Pedagogical Museum and Library of J. A. Comenius¹³ vagy Buenos Aires kiváló iskolatörténeti gyűjteménye, a Museo de las Escuelas.¹⁴ Az egyik legkülönlegesebb – és igazán érdekfeszítő, kreativitásra ösztönző – a spanyolországi Asociación Schola Nostra társasághoz köthető kezdeményezés, amely Valladolid, Burgos és Salamanca egyetemeinek összefogásával megvalósult iskolatörténeti örökségmentés.¹⁵

Évezredünkben, a tanuláshoz rendelkezésre álló korszerű eszközök között a fentiek mellett kiemelkedik az *elektronikus, multimédiás tananyagok* napról napra bővülő csoportja. A neveléstörténethez, tágabban a neveléstudományhoz és a tanárképzéshez kapcsolódó legelső elektronikus tananyagok a távoktatással foglalkozó felsőoktatási intézményekben világszerte már az 1990-es években elkészültek. Az elmúlt 2–3 évtizedben, de különösen a legutóbbi években Magyarországon is fontos képzés- és tananyagfejlesztések történtek, számos esetben európai uniós támogatással, például a HEFOP, majd a TÁMOP, mostanában pedig például az EFOP keretei között. Mindez nagyon fontos, hiszen – miként egy, a digitális tananyagfejlesztéséről írott, a témát átfogóan tárgyaló művében Antal Péter írta – „napjainkban nemcsak az a kérdés, hogy mit tanítsunk, hanem az is, hogy HOGYAN. Amilyen gyorsan változik a társadalmi-gazdasági környezet, a tanítás gyakorlatát annak megfelelően rugalmasan, hatékonyan változtatható formában kell szervezni. [...]

A megváltozott tanulási körülményekhez, igényekhez az elektronikus tananyagok különböző formái rugalmasan alakíthatók. Jól képviselhető általuk a tanításban ma előtérbe került elv: a kontextus-elv, miszerint az iskoláknak, a tananyagfejlesztőknek figyelniük kell a társadalmi-gazdasági környezet elvárásait, változásait, és ehhez kell alakítaniuk a tanítás tartalmát és gyakorlatát is” (Antal 2013: 13–14). Művében a szerző számos helyen hangsúlyozza, hogy az elektronikus tananyag hatalmas előnye a „hagyományos” tankönyvekkel szemben, hogy „több médium építhető beléjük. A médium jó megválasztása hatékonyabbá teszi a tanítási-tanulási folyamatot” (Antal 2013: 18). Könnyen belátható, hogy a több érzékszerv által történő észlelés javítja a tanulás hatékonyságát, ez pedig nem csupán az egyén, a tanuló diák szempontjából fontos, de társadalmi-gazdasági értelemben is.

A madridi székhelyű, spanyolországi diákok mellett Latin-Amerikából is ezeket tanító, 1972-ben létrejött Spanyol Nemzeti Távoktatási Egyetem (UNED)¹⁶ a tanárképzési programjában szereplő neveléstörténet esetében például nem csupán az e-tananyagokkal, korszerű módszertannal, hanem a húsz évvel ezelőtt az egyetem polgárai számára létrehozott Virtuális Platform (2009-től ennek a neve ALF) különböző lehetőségeivel is segíti diákjait a tanulásban, és az oktatókkal, kutatókkal történő, napi szintű kommunikációban. A hallgatók és tutoraik az alábbi segédletekkel tartják a kapcsolatot, értesülnek az újdonságokról és haladnak a tanulásban: tematika, irodalomjegyzék a felkészüléshez, e-tananyagok, hírlevél, gyakori kérdések téra, chat-csatornák, előző vizsgák anyagai, kérdőívek a tanulási szokásokról,

eseménynapló, virtuális könyvtár, üzenőfal, a tanárok pontos és naprakész elérhetőségei, web-konferenciák stb. Az egyetem nem csupán a graduális, posztgraduális és doktori képzésben kínál számtalan lehetőséget a tanulni vágyóknak, de fontos társadalmi szerepe van az intézmény keretei között ugyancsak virtuálisan működő Senior Egyetemnek és Nyitott Egyetemnek is. Ez utóbbinak fontos modulja többek között a neveléstörténet, mely a világon bárki által szabadon és – amennyiben a hallgató nem kívánja kredit-elismertetéssel a tanulmányaiba beszámíttatni, akkor – teljesen ingyenesen elvégezhető.¹⁷

Magyarországon a neveléstörténet tudományterületéhez kapcsolódóan eddig csak néhány elektronikus tankönyv, illetve e-tananyag született, részben a Pécsi Tudományegyetem közismereti tanárképzéséhez kapcsolódóan. Korábban a pedagógia szakos hallgatók számára már született egy neveléstörténeti részleteket is tartalmazó elektronikus kötet (Kéri 2006), majd az osztatlan tanárképzés bevezetését követően készült el egy, a főbb problémátörténeti csomópontokat és forrástani ismereteket középpontba állító, kifejezetten a pedagógia, az iskolák múltjával foglalkozó kötet (Vörös 2015), a 2020-as járványhelyzet heteiben pedig – mintegy próbaként – egy olyan e-tananyag-rész, amely különböző platformokon, okos eszközökön is használható (Kéri 2020).

Egy, a közelmúltban napvilágot látott tanulmány szerzői a neveléstörténet tanulmányozása, kutatása, és az ezzel kapcsolatos szakmai hálózatépítés szempontjából további, a világhálón szintén elérhető, jól követhető olyan fórumokat, gyűjtőhelyeket emeltek még ki írásukban, mint például a szakmai-tudományos társaságok, szervezetek, folyóiratok, konferenciák honlapjai, a tantárgy tanításával foglalkozó egyetemi helyszínek, az ezekhez kapcsolódó tantervek, a kutatóhelyek, valamint a tudományterülethez kapcsolódóan készült doktori értekezések internetes elérhetősége (Hofstetter et al. 2014: 873). Magyarországon a neveléstörténeti témájú disszertációk, valamint a magyar és angol nyelvű téziszüzetek az Országos Doktori Tanács portálján valamennyi, neveléstudományi doktori képzést folytató hazai doktori iskolánk (ELTE PPK, EKE, SZTE, DE és PTE) esetében digitális formában ingyenesen elérhetőek, és jól tükrözik a tudományterület legújabb, fiatal kutatók által elért eredményeit. (Lásd erről Kéri et al. 2013.)

A jövő

E tanulmány középpontjában a tanárképzés pedagógiai-pszichológiai modulja, azon belül is a nevelés- és művelődéstörténet új lehetőségeinek számbavétele állt. Egészen biztos, hogy a digitális oktatás számos elemét, új, a járványhelyzet időszakában keletkezett eredményét fontos volna megőrizni a jövőben, hiszen ezek képesek voltak aktivizálni a diákokat, módszereik át- és újra gondolására kényszerítették a tanárokat, kreatív megoldásokra készítették a közgyűjtemények dolgozóit, vagyis egyértelműen látszanak a kényszer szülte helyzetből kibontakozott előnyök. A történelem vagy más tárgyak tanítása területén, különböző iskolai szinteken már

jól ismert és alkalmazott módszereket a neveléstörténeti (tágabban a neveléstudományi) tárgyak egyetemi kurzusain is jól lehetne adaptálni, alkalmazni (Gardner 2001). Itt is készíthetők lehetnének olyan virtuális modellek, oktatófilmek, amelyek elvezetnének például a régi iskolák világába. Kialakíthatóak lehetnének tankockák és sok egyéb hasznos fejlesztés, hazai vagy külföldi példák és útmutatások segítségével.¹⁸ A kifejezetten oktatási céllal létrejött Fakebook felületén¹⁹ és más, hasonló oldalakon kreatív feladatot jelenthetne a tanár szakos hallgatóknak korábban élt pedagógiai gondolkodók vagy problémátörténeti csomópontok 'profiljainak' létrehozása. Számos egyéni vagy csoportos mikro kutatásra kínál lehetőséget a világhálón elérhető, nagy mennyiségű elsődleges forrás. Ezeknek a kutatásoknak az előmozdításához fontos volna azoknak a zárt vagy nyitott kutatói, tanuló csoportoknak a bővítése, összekapcsolása, amelyek a virtuális térben/közösségi oldalakon már most is léteznek.

Nem csupán napjaink, hanem a közelebbi és távolabbi jövő szempontjából is fontos a források digitalizálásának folytatása, a szabadon hozzáférhető tematikus adatbázisok építése, az ország- és kontinens-határokon átívelő, az összehasonlítóhoz időben és térben is lehetőségeket teremtő virtuális együttműködések, közös oktatási programok kialakítása, a meglévők jelentős kiszélesítése. Egy, a neveléstörténet digitális korban, modern eszközökkel történő műveléséről a közelmúltban megjelent tanulmányban a szerző azt írta, hogy „a digitális technológia nemcsak arra képes, hogy életünket jelentősen megkönnyítse; segíthet új kutatási kérdések megválaszolásában, új értelmet adhat az oktatás történetében meglévő fogalmaknak, és tovább erősítheti tudományágunk interdiszciplináris jellegét” (Van Ruyskensvelde 2014: 861). Újabban pedig a nemzetközi diskurzusban már az is felmerül témaként, hogy a neveléstörténet (a pedagógiai múlt új szempontok szerint történő tanulmányozása) miként járulhat hozzá az emberi aggyal, az idegtudománnyal, valamint a mesterséges intelligenciával kapcsolatos kutatások előrelendítéséhez (Aldrich 2014). A neveléstörténet, a pedagógia múltjának tanulmányozása tehát – a járványhelyzet elmúltával is – sokféle módon lehet fontos és értékes, ugyanakkor egyáltalán nem divatjamúlt, hanem kifejezetten modern és releváns része a jövőnek.

Irodalom

- Aldrich, Richard (2014): Nature, nurture and neuroscience: some future directions for historians of education. *Paedagogica Historica*. Vol. 50. Issue 6. Pp. 852–860.
- András István–Rajcsányi-Molnár Mónika–Bacsá-Bán Anetta–Balázs László–Németh István Péter–Szabó Csilla–Szalay Györgyi (2016): Módszertani megújulás a felsőoktatásban: Az új oktatási szerepek megfelelő oktatásmódszertani megközelítés. *Dunakavics*, 4. (6.) Pp. 25–62. http://dunakavics.uniduna.hu/online_1606.pdf
- Antal Péter (2013): *Interaktív elektronikus tananyagok tervezése*. Eger: Eszterházy Károly Főiskola. <http://mek.oszk.hu/14100/14163/pdf/14163.pdf>

- Budai Gábor (2015): Információs társadalom iskolái: hagyományos és elektronikus tanulás. *Dunakavics*, 3. (9.) Pp. 27–42. http://dunakavics.uniduna.hu/online_1509.pdf
- Fischerné Dárdai Ágnes–Márhoffer Nikolett–Szalacsi, Alexandra (2015): Neveléstudományi, neveléstörténeti elektronikus és digitális források. In: Vörös Katalin (Szerk.): *Neveléstörténet az osztatlan tanárképzésben*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem. http://polc.ttk.pte.hu/tamop-4.1.2.b.2-13/1-2013-0014/13/nevelstudomnyi_nevelstrtrneti_elektronikus_s_digitlis_forrsok.html
- Gardner, David (2001): *Using ICT in History. A Teacher's Resources Guide*. Cheltenham: Nelson Thornes Ltd.
- Hofstetter, Rita–Fontaine, Alexandre–Huitric, Solenn–Picard, Emmanuelle (2014): Mapping the discipline of history of education. *Paedagogica Historica*. Vol. 50. Issue 6. Pp. 871–880.
- Horváthová Kinga–Szókö István (2015): A pedagógiai kommunikáció és a pedagógus kommunikációs kompetenciája. In: *Innováció és kreativitás az oktatásban és a tudományban*. A SJE Nemzetközi Tudományos Konferenciája – Medzinárodná vedecká konferencia UJS, CD-ROM. Komárom: Selye János Egyetem. Pp. 268–279.
- Horváthová Kinga–Szókö István (2016): *A pedagógiai kommunikáció*. Komárom: Selye János Egyetem.
- Kéri Katalin (2006): Egyetemes neveléstörténet és történeti, neveléstudományi komparatiztika. In: Bárdossy Ildikó–Förroy R. Katalin–Kéri Katalin (Szerk.): *Tananyagok a pedagógia szakos alapképzéshez*. Budapest: HEFOP Bölcsész Konzorcium. Pp. 13–45. <https://mek.oszk.hu/15600/15612/pdf/hefop02.pdf>
- Kéri Katalin–Németh András–Pukánszky Béla–Szabolcs Éva (2013): Neveléstörténeti tartalmak a magyar neveléstudományi doktori iskolák programjaiban. In: Baska Gabriella–Hegedűs Judit–Nóvik Attila (Szerk.): *A neveléstörténet változó arcai*. Budapest: ELTE Eötvös. Pp. 29–40.
- Kéri Katalin (2014): Nevelés- és művelődéstörténet a kompetencia-alapú tanárképzésben a Pécsi Tudományegyetem Neveléstudományi Intézetében. In: Arató Ferenc (Szerk.): *Horizontok: A pedagógusképzés reformjának folytatása*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet. Pp. 45–57.
- Kéri Katalin (2016): A gyerekkor-történet képi forrásai. In: Aczél Eszter–Révész Emese (Szerk.): *Gyerek kor/kép: gyermek a magyar képzőművészetben*. Budapest: Budapesti Történeti Múzeum. Pp. 241–264.
- Kéri Katalin (2020): *Az írott szó csendes birodalma: könyvkultúra és könyvtárak a középkori iszlámban*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet. <https://pea.lib.pte.hu/handle/pea/23450> és <https://doi.org/10.15170/BTK.2020.00001>
- Kővári Attila (2020): Digitális társadalom és digitális oktatás szinergiája. *Civil Szemle*. (1.) Pp. 69–72. <http://www.civilszemle.hu/wp-content/uploads/2020/05/62-Civil-Szemle-20201.pdf>
- McCulloch, Gary (2011): *The Struggle for the History of Education*. Abingdon: Routledge.
- Reagan, Timothy (2005): *Non-Western Educational Traditions. Indigenous Approaches to Educational Thought and Practice*. New Jersey–London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Salimova, Kadriya–Dodde, Nan L. (Eds.) (2000): *International Handbook on History of Education*. Moscow: Orbis.
- Van Ruyskensvelde, Sarah (2014): Towards a history of e-ducation? Exploring the possibilities of digital humanities for the history of education. *Paedagogica Historica*. Vol. 50. Issue 6. Pp. 861–870.
- Váraljai Mariann (2015): Az új generációk tanulási jellemzői. *Dunakavics*. 3. (9.) Pp. 17–26. http://dunakavics.uniduna.hu/online_1509.pdf

Vörös Katalin (Szerk.) (2015): *Neveléstörténet az osztatlan tanárképzésben*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet. <http://polc.ttk.pte.hu/tamop-4.1.2.b.2-13/1-2013-0014/13/index.html>

Internetes hivatkozások

8/2013. (I. 30.) EMMI rendelet a tanári felkészítés közös követelményeiről és az egyes tanárszakok képzési és kimeneti követelményeiről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300008.emm>
Arcanum Digitális Tudománytár. <https://www.arcanum.hu/hu/>
CEINCE (Centro Internacional de la Cultura Escolar). <https://www.ceince.eu/>
Classtools. <https://www.classtools.net/>
Education history records. <https://www.nationalarchives.gov.uk/help-with-your-research/research-guides/education-history-records-held-by-other-archives/>
Fakebook. <https://www.classtools.net/FB/home-page>
Historia de la educación – UNED. https://iedra.uned.es/courses/course-v1:UNED+Ed_His_Cult_001+2020/about
History of education. <https://guides.lndlibrary.org/c.php?g=381492&p=2584729>
Országos Doktori Tanács. <https://doktori.hu/>
Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum. <https://www.opkm.hu/>
Országos Széchényi Könyvtár Digitális Képtárház. <https://www.keptar.oszk.hu/>
Országos Széchényi Könyvtár Elektronikus Periodika Gyűjteménye. <http://epa.oszk.hu/>
Országos Széchényi Könyvtár – Magyar Elektronikus Könyvtár. <https://mek.oszk.hu/>
Magyar Társadalomtudományok Digitális Archívuma. <http://mtda.hu/>
Musée National de l'Éducation. <https://rouen.fr/education>
Museo de las Escuelas. <https://www.buenosaires.gob.ar/educacion/gestion-cultural/museo-de-las-escuelas>
Pictura Pædagogica Online (PPO), Projektbeschreibung. <http://www.bbf.dipf.de/virtuellesbildarchiv/projektbeschreibung-lang.html>
PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont Digitália. <https://digitalia.lib.pte.hu>
The National Pedagogical Museum and Library of J. A. Comenius. <http://pedagogicalmuseum.com/>
UNED. http://portal.uned.es/portal/page?_pageid=93,61703783&_dad=portal&_schema=PORTAL&idAsignatura=63901075&idContenido=8&idTitulacion=

Jegyzetek

¹ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300008.emm>

² Education history records. <https://www.nationalarchives.gov.uk/help-with-your-research/research-guides/education-history-records-held-by-other-archives/>

³ History of education. <https://guides.lndlibrary.org/c.php?g=381492&p=2584729>

⁴ pl.: Pictura Pædagogica Online (PPO), Németország. Projektbeschreibung. <http://www.bbf.dipf.de/virtuellesbildarchiv/projektbeschreibung-lang.html> (2020. 07. 14.); Virtuális múzeum a hét szabad művészet középkori ikonografikus ábrázolásáról <http://education.umn.edu/EdPA/iconics/wander/tour7la.htm> (2020. 07. 14.)

⁵ <https://www.arcanum.hu/hu/>

⁶ <https://www.opkm.hu/>

⁷ <http://epa.oszk.hu/>

⁸ <https://www.keptar.oszk.hu/>

⁹ <https://mek.oszk.hu/>

¹⁰ <http://mtda.hu/>

¹¹ <https://digitalia.lib.pte.hu>

¹² <https://rouen.fr/education>

¹³ <http://pedagogicalmuseum.com/>

¹⁴ <https://www.buenosaires.gob.ar/educacion/gestion-cultural/museo-de-las-escuelas>

¹⁵ <https://www.ceince.eu/>

¹⁶ http://portal.uned.es/portal/page?_pageid=93,61703783&_dad=portal&_schema=PORTAL&idAsignatura=63901075&idContenido=8&idTitulacion=

¹⁷ https://iedra.uned.es/courses/course-v1:UNED+Ed_His_Cult_001+2020/about

¹⁸ <https://www.classtools.net/>

¹⁹ <https://www.classtools.net/FB/home-page>

Köszönetnyilvánítás

A cikk az EFOP-3.4.3-16-2016-00005 Korszerű egyetem a modern városban: Értékközpontúság, nyitottság és befogadó szemlélet egy 21. századi felsőoktatási modellben című, PTE-n futó projekt támogatásával készült.

CSERNÉ ADERMANN GIZELLA*Távoktatás: a levelezéstől a digitális oktatásig*

A távoktatás több, mint egy évszázaddal ezelőtt a levelező oktatással kezdődött, és hosszú idő telt el, míg eljutottunk a COVID-19 kapcsán bekövetkezett és az oktatás minden területén általánossá vált digitális távoktatásig. Írásomban a teljesség igénye nélkül három vonalat követek: a távoktatás iránti igények alakulását különböző korszakokban; a technika fejlődése által nyújtott lehetőségek sokasodását; és a tanulásfelfogások, tanulás-értelmezések változását, ami befolyásolta az új tanulási forma fejlődését, alakulását.

Kulcsszavak: Távoktatás, COVID-19, digitális távoktatás, tanulásfelfogások, tanulás-értelmezések.

Cserné Adermann Gizella az Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerzett matematika szakos középiskolai tanári és pedagógia előadói diplomát. Bölcsészdoktori értekezését az ELTE-n védte meg, 1986-ban, megszerezte a neveléstudomány kandidátusa címet. Pályájának nagy részében a Pécsi Tudományegyetemen és annak jogelődjeinél tanított pedagógiai és andragógiai tárgyakat. 2009-től a Dunaújvárosi Egyetemen oktatott. 2014-ben a PTE, 2018-ban a DUE címzetes egyetemi tanárrá fogadta. Kutatásaiban főként az önbeteljesítő jóslat, a pedagógiai értékelés és a felnőttképzés módszerei kérdéseivel foglalkozik.

E-mail: cserneadermann@gmail.com

GIZELLA CSERNÉ ADERMANN*Distance learning: from correspondence to digital education*

Distance learning began more than a century ago with correspondence education, and it took a long time to reach digital distance learning in connection with COVID-19, which has become commonplace in all areas of education. In my writing, I follow three lines without claiming completeness: the development of the needs for distance learning in different eras, the proliferation of opportunities provided by the development of technology and the change of learning perceptions and interpretations, which influenced the development of the new form of learning.

Abstract: Distance learning, COVID-19, digital education, learning perceptions, learning interpretations.

Gizella Cserné Adermann graduated from Eötvös Loránd University with a degree in mathematics and a lecturer in pedagogy. She defended her doctoral dissertation at ELTE, and in 1986 she obtained the title of Candidate of Education. For most of her career, he taught pedagogical and andragogical subjects at the University of Pécs and its legal predecessors. From 2009 she taught at the University of Dunaújváros. In 2014 she was accepted as an honorary university professor by PTE and in 2018 by DUE. In her research, she mainly deals with the issues of self-fulfilling prophecy, pedagogical evaluation, and methods of adult education.

E-mail: cserneadermann@gmail.com

Kéri Katalin

Múlt a jövőben: neveléstörténet a digitális korban

A tanulmány szakirodalmi alapozással, a világhálón elérhető, hasznos és jellemző példák kiemelésével rövid nemzetközi kitekintést ad, és hazai, ezen belül leginkább pécsi kezdeményezéseket és eredményeket mutat be – mintegy esettanulmányként – egyetlen, a tanárképzéshez tartozó tantárgy, a nevelés- és művelődéstörténet tanításának és kutatásának megújításáról, digitális alapokra helyezéséről. A szerző ezt, az európai országok pedagógusképzésében már a kezdetektől, a 18. század végétől folyamatosan jelen lévő, régebbi súlyából azonban az elmúlt időszakban mindenütt sokat veszítő tudományterületet fókuszba állítva mutat rá arra, hogy miben és hogyan hozott és hozhat még változást a korábbi lineáris rendszerben felépített, tantermi keretek között folytatott tanulás és forrásfeldolgozás szempontjából az új infokommunikációs eszközökkel, digitális lehetőségekkel támogatott, forradalmi átalakulásként értelmezhető ismeretszerzés.

Kulcsszavak: Digitális oktatás, neveléstörténet; tanárképzés; IKT, tanulásmódszertan.

Kéri Katalin prof. dr., 1966-ban született. A PTE és a Selye János Egyetem egyetemi tanára; az MTA doktora a neveléstudomány területén. 2012 óta az „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola vezetője a PTE Bölcsész- és Társadalomtudományi Karán. Tagja számos hazai és nemzetközi testületnek, szerkesztőségnek; fő kutatási területei: Magyarországi nőtörténet (18–19. század); a nem-nyugati neveléstörténet bemutatása a 19. századi európai forrásokban; az iszlám középkori neveléstörténete; magyar gyermekkortörténet az 1950-es években.

E-mail: kerikatalin@pte.hu, kerik@ujjs.sk

Katalin Kéri

Past into the future: a history of education in the digital age

The study presents initiatives and results on the renewal of the teaching and research of a single subject related to teacher training, the history of education and culture. The author gives a short international overview with a literature base, highlighting useful and typical examples available on the World Wide Web, and presents Hungarian initiatives and results, especially those from Pécs, as a case study. The history of education as a basic subject from the beginning, from from the late 18th and early 19th centuries has been an important part of teacher training, but this field of science has lost much of its old weight everywhere in the recent period. The study points out what new opportunities are created for the history of education through the acquisition of knowledge, which can be interpreted as a revolutionary transformation, supported by infocommunication tools and digital possibilities.

Keywords: Digital education; history of education; teacher training, ICT, learning methodology.

Katalin Kéri prof. dr., she was born in 1966. Nowadays she is full professor of History of Education at University of Pécs (PTE) and at J. Selye University of Komárno. Director of Doctoral School of Education of PTE from 2012. The member of various national and international scientific societies and editorial staff; main research topics: Women's history in Hungary (18th and 19th century); Representation of the History of Non-Western education in the European sources (19th century); Medieval history of Islamic education; History of childhood in Hungary (1950s years).
E-mail: keri.katalin@pte.hu, kerik@uj.sk

NÁMESZTOVSZKI ZSOLT—MOLNÁR GYÖRGY—KOVÁCS CINTIA—MAJOR LENKE—KULCSÁR SAROLTA

Az információs társadalomban megjelenő online oktatás trendjei, lehetőségei és korlátai

A digitális társadalomban megjelenő oktatási és munkaerő-piaci kihívásokra kapható válaszok a különböző digitális, illetve online oktatási formák lehetnek. Ezek az oktatási platformok, digitális oktatási tartalmak és online közösségek elérhetővé teszik a helytől és időtől független tanulást, mivel az adott közösségbe tartozást nem a lakhely, hanem az érdeklődési kör határozza meg. Emellett a mobil eszközök alkalmazásával bárhol elérhetőek az oktatási tartalmak és így a tanulók egyéni beosztásban, a számukra legmegfelelőbb időben tanulhatnak. Tanulmányunkban érintjük az online tanulás és tanítás módszertani különlegességeit, illetve korlátait.

Kulcsszavak: Információs társadalom, digitális oktatás, online tanítást támogató rendszerek, IKT.

Námesztovszki Zsolt tudományok doktora, informatika szakterületen. 1981-ben született Szabadkán, Szerbiában. Doktori értekezését 2013-ban védte meg az Újvidéki Egyetem Mihajlo Pupin Műszaki Karán (az értekezés címe: Az oktatászoftverek alkalmazásának hatása a pedagógusok és a tanulók motiváltságára az általános iskolák alsó osztályaiban). Kutatási területe az e-learning és az oktatásinformatika. 2006 novemberétől az Újvidéki Egyetem Magyar Tannyelvű Tanítóképző Karának oktatója, jelenleg egyetemi docens.

E-mail: zsolt.namesztovszki@magister.uns.ac.rs

Molnár György habilitált egyetemi docens, a Műszaki Pedagógia Tanszék vezető oktatója, az Oktatási Hivatal senior szakértője. Villamosmérnök-mérnökktanár, orvosbiológus mérnök, a Neveléstudomány doktora (PhD), közoktatási vezető és szakvizsgázott pedagógus, számos tudományos és szakmai bizottság aktív tagja. 2001 óta a BME egyetemi oktatójaként folyamatosan rész vesz a Műszaki Pedagógiai Tanszék, valamint a Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar munkájában. PhD-fokozatát 2008-ban szerezte meg az ELTE-n, neveléstudományból, majd 2018-ban habilitált a digitális pedagógia témakörében. Az IKT-alapú kutatási alaptémái mellett a szakképzés-pedagógia módszertani és technológiai-innovációs lehetőségei is foglalkoztatják, melyek alkalmat adtak arra is, hogy az új korszerű, atipikus és elektronikus tanítási-tanulási utakat is kutathassa.

Email: molnar.gy@eik.bme.hu

Kovács Cintia 1991. június 16-án született Szerbiában. Végzettsége szerint osztálytanító (MA). 2015-ben a Tudatos és biztonságos internethasználat alapjai online kurzus, 2016-tól pedig a webuni.rs előadója. Az e-Régió civil szervezet aktív tagja és előadója. Kutatási területe az IKT alkalmazása az oktatásban. Jelenleg az egi Eszterházy Károly Egyetem Neveléstudományi Doktori Iskolájának doktorandája, az Újvidéki Egyetem Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar tanára és a Szabadkai Műszaki Szakfőiskola óraadó tanára.

E-mail: cintiamttk@magister.uns.ac.rs

Major Lenke Szabadkán (Szerbiában) született 1981-ben. 2010-től 2019-ig az Újvidéki Egyetem Magyar Tannyelvű Tanítóképző karának asszisztense, 2019-től egyetemi docens. Felsőfokú képzései: osztálytanító (2000–2004), könyvtáros (2001–2005), könyvtáros informatikus (2005–2007), mester tanító (2007–2009). Doktori fokozatot 2017-ben szerzett neveléstudományból, a Szegedi Tudományegyetem Neveléstudományi Doktori Iskolájában. A következő szakterületek oktatásában vesz részt: pedagógia, nevelés-és oktatásmódszertan, kutatómódszertan. A Magyar Nevelés- és Oktatáskutatók Egyesületének tagja. Fő kutatási területe a fenntarthatóság pedagógiája, környezeti nevelés, információs kultúra és mentálhigiéné az oktatásban.

E-mail: lenkemajor@gmail.com

Kulcsár Sarolta 1988-ban született Zentán, Szerbiában. Egyetemi alap- és mesterképzését az Újvidéki Egyetem Magyar Tannyelvű Tanítóképző Karán végezte el. 2019-ben védte meg doktori értekezését, melynek címe A kívülállás perspektívái a kortárs magyar irodalmi szövegekben – komparatiztikai értelmezések. 2014-től a Pro Scientia Naturae Alapítvány programkoordinátora. Részt vett számos online képzés módszertanának kifejlesztésében. Kutatási területe: a kívülálló karakter problematikája.

E-mail: kulcsar.sarolta1988@gmail.com

ZSOLT NÁMESZTOVSZKI—GYÖRGY MOLNÁR—CINTIA KOVÁCS—LENKE MAJOR—SAROLTA KULCSÁR

*The trends, options, and limits of on-line education
in the information-based society.*

A variety of digital and on-line instruction forms can provide answers to the challenges posed by the education sphere and the labour market of the information-based society. Since membership in a given learning community is determined by one's scope of interest instead of residence, the respective instruction platforms, digitalized educational content and on-line communities facilitate knowledge acquisition independent of spatial and temporal restrictions. Furthermore, mobile devices provide continuous access to educational content making on-demand learning according to one's own schedule and preferences possible. Our study focuses on the special methodological aspects and limits of on-line learning and teaching.

Keywords: Information society, digital education, online teaching support systems, ICT.

Zsolt Námesztovszki holds a PhD of science in IT in the education area. He was born 1981 in Subotica, Serbia. He obtained his PhD in Technical sciences in 2013 at the University of Novi Sad, Technical Faculty "Mihajlo Pupin" in Zrenjanin, Serbia (PhD thesis: Analysis of the Effects of Applying Educational Software Tools on Pupils' and Teachers' Motivation Level in Primary Schools). His major field of study is e-learning and IT in education. Since November 2006, he has been working as associate professor at the University of Novi Sad, Serbia, Hungarian Language Teacher Training Faculty in Subotica.

E-mail: zsolt.namesztovszki@magister.uns.ac.rs

György Molnár is an associate professor, OH senior expert, electrical engineer, teacher of engineering, medical biologist engineer, pedagogue with special qualification examination in the field of public education manager, who works at Budapest University of Technology and Economics (BME), Faculty of Economic and Social Sciences, Department of Technical Education, and Budapest University of Technology Teacher Training Centre. The graduation from BME as an electrical engineer in 2000 was followed by gaining a multidisciplinary university medical biologist engineer degree at BME. Followed by this, having entered the world of work as an engineer, he started new studies in the field of pedagogy as a teacher of engineering from 2001. From this time on, his academic studies and teaching activities have been carried out at the Department of Technical Education, successor of the ever-prestigious Institute of Pedagogy. He also applied for his doctoral PhD programme at this department, and finished that at the Eötvös Loránd University Doctoral School of Education. He has been teaching at the Department of Technical Education since 2001. He habilitated in 2018 on digital pedagogy. His fields of research include the basic aspects of ICT, the methodological and innovative issues of vocational teaching which have enabled him to research new, atypical and electronic teaching-learning paths.

E-mail: molnar.gy@eik.bme.hu

Cintia Kovács was born in 1991, on June 16, in Serbia. She has a master's degree in education. In 2015 she was an instructor of the online course „Basics of Conscious and Safely Using Internet”, and from 2016 she was an instructor on webuni.rs, too. Cintia is an active member and lecturer of the e-Region non-profit organization. Her main research area is the application of ICT technologies in education. Now, she is a PhD student at the Doctoral School of Educational Sciences „Eszterházy Károly University”, Eger and assistant lecturer at the University of Novi Sad, Hungarian Language Teacher Training Faculty, Subotica. Besides this, she has a part-time job at the Subotica Tech - College of Applied Sciences as a lecturer.

E-mail: cintiamttk@magister.uns.ac.rs

Lenke Major Born in Subotica (Serbia), in 1981. She is Assistant lecturer (2010–2019), currently Assistant professor (2019 February-) at the University of Novi Sad Teacher Training Faculty in Hungarian Teaching Language, Subotica. University degree: Teacher (2000–2004), Librarian (2001–2005), Library and Information Science (2005–2007) and Master Teacher (2007–2009). She received his PhD degree in 2017 at the University of Szeged, Graduate School of Educational Sciences. Teaches the following courses: Pedagogy, Educational Theory, Research Methodology. She is a member of Hungarian Educational Research Association. Hers research interests include pedagogy of sustain-

ability, environmental education, information culture and mental health of educators.
E-mail: lenkemajor@gmail.com

Sarolta Kulcsár was born in 1988 in Senta, Serbia. She completed her undergraduate and master's degrees at the University of Novi Sad, Hungarian Language Teacher Training Faculty in Subotica. She defended her PhD thesis in 2019 with title: „Perspectives of detachment in contemporary Hungarian literature – comparative literary analyses.” Since 2014, she is the program coordinator of the Pro Scientia Naturae Foundation. She is involved in the development of methodologies for a number of online trainings. Field of research: the problem of outsider character.
E-mail: kulcsar.sarolta1988@gmail.com

Zakota Zoltán

Oktatás járvány idején – az alkalmazkodás nehézségei

A COVID-19 világjárvány olyan fordulópontot jelent bolygónk életében, melyhez fogható már csak kiterjedésénél fogva sem volt még. Ha a járvány a közeljövőben meg is szűnik, valószínű, hogy semmi nem lesz olyan, mint annak előtte. Akik próbálnak úgy élni, mint korábban, hamar rájönnek, hogy vágyálmokat kergetnek. Akik azt hiszik, hogy a kényszerszünet lejártával ugyanúgy lehet működtetni az intézményeket, egykettőre szembesülnek annak megoldhatatlanságával. A válságból nyertesként, de legalábbis minimális veszteséggel az kerülhet ki, aki előretekint, és kényszerűen megszerzett tapasztalatait felhasználva új utakat keres, nem pedig annak módját, hogyan térhet vissza, akár erőszakkal is, a válság előtti helyzethez. Jelen írás célja feltérképezni az oktatás terén, a járvány miatt bekövetkezett főbb változásokat, illetve vázolni annak módját, hogyan lehetne a megszerzett tapasztalatokat egy sikeres átmenet szolgálatába állítani. Mivel, ahogy az történni szokott, a kutatás csak kullog az események után, általában a járványt megelőző, főként nyugati forrásokra utalok. Saját kutatásaink most folynak, így ezekre, érdemben, nem hivatkozhatok.

Kulcsszavak: Oktatás, e-Learning, távoktatás, IKT, COVID-19.

Zakota Zoltán, Partiumi Keresztény Egyetem – Nagyvárad, Románia.
E-mail: zzakota@gmail.com

Zoltán Zakota

Education in Times of Epidemic – Difficulties in Adapting

The COVID-19 pandemic constitutes a turning point in the life of our planet unparalleled until now, at least by its extent. Even if the epidemic stops in the near future, nothing will be as it was before. Those who will try to live the same way will soon realize that they are pursuing wishful dreams. Those who believe that the institutions will be able to operate in the same way after this forced break expires will face the impossibility of

doing so. Only those who look ahead and try to take new paths out of the crisis, avoiding ways to return to the pre-crisis situation, even with violence, can emerge victorious, but at least with minimal loss. The purpose of this paper is to map out the main changes in education due to the epidemic, and to outline how the lessons learned could be put to use for a successful transition. Because, as is usually the case, research only lags behind events, I usually refer to pre-epidemic, mainly Western, sources. Our own research is currently underway, so I can't refer to them on the merits yet.

Keywords: Education, e-Learning, Distant Education, ICT, COVID-19.

Zoltán Zakota, Partium Christian University – Oradea, Romania.

E-mail: zzakota@gmail.com

Sipos Norbert–Jarjabka Ákos–Kuráth Gabriella–Venczel-Szakó Tímea

Felsőoktatás a COVID-19 szorításában: 10 nap alatt 10 év? – Gyorsjelentés a digitális átállás hatásairól a Munkavégzésben a Pécsi Tudományegyetemen

A COVID-19 járvány a 2020. év elején érte el az európai országokat, minek következményeképpen 2020. március közepén a magyar felsőoktatás is átállt az ún. „nem jelenléti oktatás”-ra. Ez a kötelező érvényű utasítás lényegében egy digitális alapokon nyugvó és online segédeszközök segítségével végzett home office munkavégzés (ügyvitel, oktatás, vizsgáztatás, felvételiztetés stb.) bevezetését jelentette. 10 nap átmeneti időszakos felkészüléssel a Pécsi Tudományegyetem (PTE) oktatói/kutatói, illetve adminisztratív dolgozói és hallgatói számára. Olybá tűnt, mintha a vírus által keltett kényszer miatt – kis túlzással – 10 nap alatt 10 évet ugrott volna előre a digitális oktatás területén a felsőoktatási szféra, ami azonban természetesen igen felületes, de elemzést kínáló észlelés. Jelen tanulmány a PTE-n ezidőszakban végzett primer kérdőíves felméréséből származó adatbázis eredményeinek egy részét osztja meg az olvasóval, mely vizsgálat tárgyává teszi az oktató/kutató és adminisztratív dolgozói állomány alkalmazkodási erőfeszítéseit, különös tekintettel a szervezeti kommunikációs területre.

Kulcsszavak: Felsőoktatás, home office, COVID-19.

Sipos Norbert (Dombóvár, 1985. 04. 09.) a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Vezetés- és Szervezéstudományi Intézet adjunktusa. Doktori címét 2018-ban védte meg, a disszertáció címe „Nemzetközi pályakövetési gyakorlatok és a magyar pályakövetési rendszer – A Diplomás Pályakövető Rendszernek az Állami Adminisztratív Adatbázisok Integrációjával való egyezőségének vizsgálata”. Főbb kutatási területek: Diplomás Pályakövető Rendszer és Állami Adminisztratív Adatbázisok Integrációja; Munkaerő-piaci tendenciák; CRANET; EU-migráció és következményei; Kollektív tárgyalás. 2009-től számos pályázat, megvalósíthatósági tanulmány, üzleti terv írója, országos rendezvények szervezője. 2009-től a Végzett Pécsi Közgazdász Szakkollégisták Egyesülete elnökségi tagja, 2012-től 2019-ig az elnöke.

E-mail: sipos.norbert@tk.pte.hu

Jarjabka Ákos (Szeged, 1972. 05. 27.) egyetemi docens a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karán (PTE KTK). 2004-ben szerzett PhD-fokozatot, majd 2016-ban habilitált. 2013-tól igazgatóként vezeti a PTE KTK Vezetés- és Szervezéstudományi Intézetét, emellett 2015-től a PTE Diaszpóra Projekt Hálózat rektori megbízottja. Publikációi a vezetéstudomány, a nemzeti és szervezeti kultúra menedzselése, az emberi erőforrás menedzsment, a projektmenedzsment és a magyar diaszpóra témaköröket ölelik fel. Magyar és nemzetközi tudományos szervezeti tagságai: MTA köztestület (2005–), MTA PAB (2008–), Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság (2015–), IACCM (2017–), UNESCO Magyar Nemzeti Bizottság Szellemi Kulturális Örökség Szakbizottság (MRK-küldöttként) (2018–), AHEA (2019–), AIM (2020–), AoM (2020–), PMI (2020–).

E-mail: jarjabka.akos@pte.hu

Kuráth Gabriella (Pécs, 1964. 10. 07.) adjunktus a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karán. 1987-ben szerzett okl. közgazda diplomát, 1990-ben pedig Vállalati komplex tervező-elemző szakközgazdaként végzett. 2008-ban PhD-fokozatot szerzett, majd 2020-ban habilitált. A diplomaszerezést követően elemző közgazdászként dolgozott, majd 1995-től a pécsi egyetemen dolgozik különböző beosztásokban: először marketing területen, marketingvezetőként, majd ezzel párhuzamosan a Diplomás Pályakövetési Program kutatásvezetőjeként kiépítette és működtette az egyetemi pályakövetési rendszert. 25 éve oktat a felsőoktatásban menedzsment és kommunikáció, marketing területeken magyar és angol nyelven, 2019-től a KTK Vezetés- és Szervezéstudományi Intézetben főállású oktatóként. Kutatási érdeklődési területe a felsőoktatási vonzerőfejlesztés, a diplomás pályakövetés és a regionális hatások, illetve a hallgatói kompetenciafejlesztés lehetőségei.

E-mail: kurath.gabriella@ktk.pte.hu

Venczel-Szakó Tímea (Pécs, 1987. 07. 19.) a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Vezetés- és Szervezéstudományi Intézet doktorandusz tanársegédje. Diplomáját 2012-ben szerezte a PTE Közgazdaságtudományi Kar marketing mesterszakán. Oktatott tárgyai elsősorban a menedzsment témakörébe tartoznak: vezetés és szervezés, üzleti kommunikáció, emberierőforrás-menedzsment alkalmazások, kultúraközi üzleti kommunikáció, tehetséggondozás, menedzsment és vezetés, karriermenedzsment és üzleti interakciók, munkakommunikáció, szervezeti kultúra menedzselése nemzeti közegben. Fő kutatási területei az atipikus munkavégzés, a szervezeti kultúra és a belső szervezeti kommunikáció közötti kapcsolat, továbbá a belső szervezeti kommunikáció integráló hatása.

E-mail: szakot@ktk.pte.hu

Norbert Sipos—Ákos Jarjabka—Gabriella Kuráth—Tímea Venczel-Szakó

Higher education in the grip of COVID-19: 10 years in 10 days? – Quick report on the effects of the digital switchover at work at the University of Pécs

The epidemic of COVID-19 reached European countries at the beginning of 2020, as a result of which in the middle of March 2020 the Hungarian higher education also switched to the method of so-called „non-attendance teaching”. This binding instruc-

tion essentially meant the introduction of a digital-based and online tool for home office work (administration, education, examinations, preliminary, etc.) with a 10-day transition period of preparation for the University of Pécs (UP) faculty / researchers and administrative staff and for its students. It seemed as if, due to the compulsion caused by the virus, the higher education sphere had leap forward 10 years in 10 days in the field of digital education, which, of course, seems to be a very superficial but exciting finding. The present study shows some of the results of the research carried out at the UP during this period, which focuses on the topic of the organizational communication of the lecturers and the administrative staff.

Keywords: Higher education, home office, COVID-19.

Norbert Sipos (Dombóvár, 09. 04. 1985.) assistant professor at the University of Pécs Faculty of Business and Economics, Department of Leadership and Organizational Sciences. He defended his thesis in 2018, titled 'Graduate Career Tracking practices in Hungary and abroad – Comparison of the Graduate Career Tracking System and the Administrative Databases Integration'. Main research interests: Graduate Career Tracking System and Administrative Databases Integration; Labor-market tendencies; CRANET; EU migration and its consequences; Collective Bargaining; Since 2009 he is an active tender, feasibility study, business plan writer and organizer of several national events. From 2009 he was a presidency member of the Alumni of Pécs Graduated Students of Advanced Studies from 2012 until 2019 he was the president.

E-mail: sipos.norbert@tk.pte.hu

Ákos Jarjabka (Szeged, 27. 05. 1972.) is an associate professor at the Faculty of Economics of the University of Pécs (UP FBE). Graduated his PhD in 2004 and habilitated in 2016. Since 2013, he has been the Head of the Institute of Leadership and Organizational Sciences of the UP FBE, and since 2015 he has been the Rector's representative of the UP Diaspora Project Network. His publications cover general management, national and organizational culture management, human resource management, project management and the Hungarian diaspora. The memberships of Hungarian and international scientific organizations: Hungarian Academy of Sciences (2005–), Hungarian Academy of Sciences CAP (2008–), International Society for Hungarian Studies (2015–), IACCM (2017–), UNESCO Intangible Cultural Heritage in Hungary Committee as a representative of Hungarian Rectors' Conference (2018–), AHEA (2019–), AIM (2020), AoM (2020–), PMI (2020–).

E-mail: jarjabka.akos@tk.pte.hu

Gabriella Kuráth (Pécs, 07. 10. 1964.) is an assistant professor at the Faculty of Business and Economics of the University of Pécs, graduated in 1987 and after it she got Complex planning economic analyst degree in 1990. She received her PhD degree in 2008 and habilitated in 2020. Since 1995 she has been working at the University of Pécs in various positions, and from 2019 she joined the Department of Leadership and Organizational Sciences as a lecturer. Her primary professional fields are graduate career tracking system, student competence development and higher education communication. She currently teaches business management, communication on the bachelor and master level.

E-mail: kurath.gabriella@tk.pte.hu

Tímea Venczel-Szakó (Pécs, 19. 07. 1987.) assistant lecturer at the University of Pécs Faculty of Business and Economics, Department of Leadership and Organizational Sciences. She received her degree in Economics in 2012 at the same university. She is teaching currently business communication, leadership and organizing, management and leadership, intercultural business communication, communication at the workplace, introduction to management, human resource management, career management, organisational culture, talent management. Her main research areas are the atypical work, the relationship between organizational culture and internal organizational communication, furthermore the integrative influence of internal organisational communication. E-mail: szakot@tkk.pte.hu

Molnár Gyöngyvér

Kutatás-fejlesztés és innováció az oktatásban:

A „Szegedi Műhely” informatikaifejlesztései és gyakorlati alkalmazásuk

Könnyen belátható, hogy a különböző informatikai eszközök, digitális technológiák alkalmazásának számos előnye van, azonban gyors fejlődésük, változásuk és terjedésük számos olyan kérdést is felvet, amelyre pontosan megtervezett kutatások sokasága adhat csak választ. A tanulmány célja a „Szegedi Műhely” főbb informatikai fejlesztéseinek és azok gyakorlati alkalmazásának áttekintése. Az innovatív fejlesztések közös tulajdonsága, hogy az oktatásban jelentkező és a kutatásban felmerülő problémák hatékony megoldására kínálnak megoldási lehetőségeket. Az SZTE és Oktatásméleti Kutatócsoportja ezen folyamat támogatása céljából indította el (1) a Jövő Tanterme-projektet, (2) a technológia-alapú mérésértékelés és fejlesztés hatékonyságával kapcsolatos kutatásokat; a személyre szabott oktatás és tanulás támogatásának eszközeit, (3) az eDia-platform és feladatokkal feltöltött rendszer fejlesztését, (4) az egyetemi lemorzsolódást csökkentő, mérésértékelés-orientált kutatás-fejlesztési projektet, (5) az 1–6. évfolyamon tanító pedagógusok és óvodapedagógusok munkáját segítő tanári teszt és óvodai teszt modulokat, valamint (6) a mérés utáni beavatkozást támogató és segítő eLea-rendszer fejlesztését. Mindezen innovatív fejlesztések mellett az SZTE Neveléstudományi Intézetében folyó munka során nagy hangsúly tevődik a kutatási eredmények minél gyorsabb és hatékonyabb oktatásba történő visszacsatolására, a kutatásalapú tanárképzés megvalósítására.

Kulcsszavak: Szegedi Műhely, innovatív fejlesztések, eDia-rendszer, eLea-rendszer, kutatásalapú tanárképzés.

Molnár Gyöngyvér intézetvezető egyetemi tanár, a Neveléstudományi Doktori Iskola helyettes vezetője a Szegedi Tudományegyetemen. Fő tudományos érdeklődési köre közé sorolható a technológiaalapú mérésértékelés; a gondolkodási képességek fejlődése és fejlesztése, az iskolában elsajátított tudás minőségének vizsgálata; az információs és kommunikációs technológiák alkalmazási lehetőségei az oktatásban. A világ több országában alkalmazott eDia-rendszer fejlesztésének szakmai vezetője. Széles körű hazai és nemzetközi publikációs tevékenységgel rendelkezik. Tudományos közleményeinek, tanulmányainak száma meghaladja a 300-at. Munkáira való független

hivatkozások száma meghaladja az 1500-at, Hirsch-indexe: 21. Kiemelkedő hatású oktatási munkájáért, valamint a pedagógiai gyakorlatot segítő kiemelkedő tudományos tevékenysége elismeréseként Apáczai Csere János-díjat vehetett át 2016-ban.

E-mail: gymolnar@edpsy.u-szeged.hu

Gyöngyvér Molnár

R&D and innovation in education: IT developments and their practical application at the Szeged School of Educational Research

There are numerous clear advantages to applying various IT devices and digital technologies. However, the speed at which they develop, change and spread also raises a number of questions which only a great deal of carefully planned research can answer. The aim of this study is to provide an overview of the major IT developments at the Szeged School of Educational Research and their practical application. A common feature of these innovative developments is their capacity to offer effective solutions to problems that emerge in both education and research. In order to further this process, the University of Szeged and its Centre for Research on Learning and Instruction have launched (1) the Classroom of the Future project, (2) research into the effectiveness of technology-based assessment and development as well as of tools that support personalized teaching and learning, (3) the development of the eDia platform and a system supplied with tasks, (4) an assessment-oriented R&D project to cut attrition among university students, (5) the development of teacher and kindergarten test modules to facilitate the work of educators in kindergarten and Grades 1–6 and (6) the development of the eLea system to support and facilitate post-assessment intervention. In addition to these innovative developments, work at the University of Szeged Institute of Education places great emphasis on putting research findings into practice in teaching as rapidly and effectively as possible as well as on implementing inquiry-based teacher training.

Keywords: Szeged School of Educational Research, innovative developments, eDia system, eLea system, inquiry-based teacher training.

Gyöngyvér Molnár is a full professor and the head of Institute of Education and the deputy head of the Doctoral School of Education at the University of Szeged in Szeged, Hungary. Her main areas of interest include: technology-based assessment, improving cognitive skills, studying the quality of school learning, and the potential for using ICT in education – all of which are aimed at improving the quality of learning. She heads eDia, an online diagnostic testing system used in numerous countries. She has also published widely both domestically and internationally: over 300 reports and studies in all. The number of independent citations of her work exceed 1500, and she has a Hirsch Index of 21. In 2016, she won the Apáczai Csere János Prize – a Ministerial acknowledgement – for her outstanding scholarly work in support of educational practice.

E-mail: gymolnar@edpsy.u-szeged.hu

**Serfőző Mónika—Golyán Szilvia—F. Lassú Zsuzsa—Svraka Bernadett—
Aggné Pirka Veronika**

*Digitalizáció és online tanulás a pedagógusképzésben
– hallgatói visszajelzések a távolléti oktatásról*

A COVID-19 járvány eddig sosem látott kihívások elé állította a felsőoktatást is. A távolléti oktatásra való áttérés hirtelen és nem tervezett módon történt, ezért a „vészhelyzeti távolléti oktatás” (Emergency Remote Teaching, ERT) kifejezést használjuk. Az ELTE Tanító- és Óvóképző Karon folyó TÁVOK 2020 kutatás első eredményeiről szóló írás a távolléti oktatás technikai paramétereit, az online tanulás hallgatók által tapasztalt előnyeit és nehézségeit, az otthontanulás jellemzőit, a társas tényezőket és az eredményes tanulás-hoz megfogalmazott hallgatói igényeket mutatja be. A kérdőíves felmérésben 609 fő (a hallgatók 36%-a) adott visszajelzést a távolléti oktatás első hónapjának tapasztalatairól. A távolléti oktatás előnyeként a diákok a rugalmas időbeosztást, az otthonról tanulás kényelmét és az önfejlődési lehetőséget említették. Jelentősebb nehézségeket három területen tapasztaltak: (1) személyes kapcsolatok és kommunikáció, (2) önszabályozott tanulás és (3) technikai problémák.

Fontosak voltak számukra az online órák, konzultációk, ahol a szinkron kommunikáció igazibb tanulásélményt teremtett. Az eredményes távolléti oktatásban a hatékony kommunikáció, a tanulástámogatás, az egyértelmű, átlátható követelmények és az oktatói rugalmasság játszanak kulcsszerepet. A képzés minősége továbbra is az emberi tényezőn, egymás tiszteletén, segítőkész támogatásán, elfogadó megértésén múlik, a technikai fel tételek szükségesek, de nem elégségesek hozzá.

Kulcsszavak: COVID-19, vészhelyzeti távolléti oktatás, távolléti oktatás, pedagógusképzés, felsőoktatás.

Serfőző Mónika egyetemi docens, az ELTE Tanító- és Óvóképző Karán oktat pszichológiával kapcsolatos tárgyakat a kisgyereknevelő- óvodapedagógus- és tanítóképzésben. 2017 októbere óta vezeti a Neveléstudományi Tanszékét. Kutatásaiban a pedagógusjelöltek pályaszocializációjával és a pedagógusképzés módszertani kérdéseivel foglalkozik.

E-mail: serfozo.monika@tok.elte.hu; <https://orcid.org/0000-0002-5552-8828>

Golyán Szilvia ELTE Tanító- és Óvóképző Kar, Neveléstudományi Tanszékének egyetemi docense. Az ELTE-n folytatott tanulmányai során általános iskolai tanító, majd pedagógia szakos bölcsész és tanár végzettséget szerzett, majd neveléstudományi kutatások szakterületen PhD-fokozatot. A közoktatásban 1999-től 2006-ig dolgozott, 2006-tól pedig a felsőoktatásban lát el oktatói és vezetői feladatokat. Kutatási területei: óvoda és iskola közötti átmenet, kórházpedagógia; óvoda-pedagógus-képzés története.

E-mail: golyan.szilvia@tok.elte.hu; <https://orcid.org/0000-0003-1063-2178>

F. Lassú Zsuzsa egyetemi docens Eötvös Loránd Tudományegyetem, Tanító- és Óvóképző Kar, Neveléstudományi Tanszék. A Gyermeknevelés folyóirat alapító főszerkesztője; a Magyar Pszichológiai Társaság LMBTQ Szekció elnöke. 2005 óta az ELTE TÓK oktatója. Oktatott tárgyai: Fejlő-

déslélektan; Szexuális fejlődés és nevelés gyermek- és serdülőkorban; Mentális sérülékenység a családban. Kutatási területei: szexuális mikroagressziók, szexuális nevelés, gender szempontok a gyermeknevelésben és tanításban, reziliencia és sérülékenység gyermekkorban.

E-mail: f.lassu.zsuzsa@tok.elte.hu; <https://orcid.org/0000-0003-2213-0810>

Svraka Bernadett egyetemi tanársegéd, az ELTE TÓK Neveléstudományi Tanszék oktatója. Oktatott tárgyai az inklúzió témaköréből kerülnek ki. A Semmelweis Egyetem Mentális Egészségtudományi Doktori Iskolájában folytat kutatásokat a matematikai szorongás epidemiológiája körében. Húsz éves tanítói és gyógypedagógiai gyakorlattal rendelkezik, melyet a pedagógiai szakszolgálatnál végzett szakértői munkájában is tud kamatoztatni. Megfigyeléseivel és vizsgálati tapasztalatával Dékány Judit vezette Diszkalkulia Munkacsoport gyakorlati és kutatói munkáját segíti.

E-mail: svraka.bernadett@tok.elte.hu; <https://orcid.org/0000-0003-3090-7028>

Aggné Pirka Veronika egyetemi adjunktus, az ELTE Tanító-és Óvóképző Karán oktat pedagógiával kapcsolatos tárgyakat kisgyermeknevelő, óvodapedagógus- és tanítóképzésben. Kutatásaiban gyermekkortörténettel, alternatív pedagógiával és a pedagógusképzés kérdéseivel foglalkozik.

E-mail: pirka.veronika@tok.elte.hu; <https://orcid.org/0000-0003-1734-470X>

Mónika Serfőző–Szilvia Golyán–Zsuzsa F. Lassú–Bernadett Svraka –Veronika Aggné Pirka

Digitalization, distance learning in teacher training – students' feedback on distance education

The COVID-19 pandemic has brought unprecedented challenges to higher education. The transition to distance education was sudden and unplanned, so we use the term “Emergency Remote Teaching” (ERT) for the form of distance learning we used. This article is about the first results of the TÁVOK 2020 research conducted at the Faculty of Primary and Pre-School Education of Eötvös Loránd University, describes the technical conditions of distance learning, the benefits and difficulties of online learning for students, the characteristics of home learning, the attributes of social factors and students' effective learning needs. In the questionnaire survey, 609 people (36% of students at the Faculty) provided feedback on his/her experiences of the first month of distance education. As an advantage of distance education, students mentioned flexible scheduling, the convenience of learning at home, and the opportunity for self-development. Significant difficulties were encountered in three areas: (1) personal relationships and communication, (2) self-regulated learning, and (3) technical problems.

Online classes and consultations were important for the students, where synchronous communication created a more realistic learning experience. Effective communication, learning support, clear, transparent requirements and teachers' flexibility play a key role in effective distance learning. The quality of education will continue to depend on human factors: on mutual respect, helpful support, acceptance and understanding of each other; the technical conditions are necessary but not sufficient.

Keywords: COVID-19, emergency remote teaching, distance learning, teacher training, higher education.

Mónika Serfőző Associate Professor at the Faculty of Primary and Pre-School Education of Eötvös Loránd University, she teaches psychology-related subjects in three programs: early childhood education and care, kindergarten education and primary teacher training. She has been leading the Department of Education since October 2017. Her research interests are: teacher candidates' socialization and methodological issues of teacher training.

E-mail: serfozo.monika@tok.elte.hu; <https://orcid.org/0000-0002-5552-8828>

Szilvia Golyán PhD is an Associate Professor at Eötvös Loránd University (ELTE), Budapest, Hungary at the Department of Education/Faculty of Primary and Pre-school Education. Holding a PhD in Education, MA in Education, BA in Primary Education, having obtained these degrees at Eötvös Loránd University. From 1999 to 2006, she worked as a teacher in public education, and from 2006 as a teacher and manager in higher education. Her research areas are: transition from kindergarten to primary; hospital education; history of kindergarten/preschool teachers' training.

E-mail: golyan.szilvia@tok.elte.hu; <https://orcid.org/0000-0003-1063-2178>

Zsuzsa F. Lassú Associate Professor Founding Editor-in-Chief of the Journal of Children's Education; President of the LGBTQ Section of the Hungarian Psychological Society. Since 2005 she has been an instructor at ELTE TÓK. Subjects taught: Developmental psychology; Sexual development and education in childhood and adolescence; Mental vulnerability in the family. Areas of research: sexual microaggressions, sex education, gender aspects in child-rearing and teaching, resilience, and vulnerability in childhood.

Email: f.lassu.zsuzsa@tok.elte.hu; <https://orcid.org/0000-0003-2213-0810>

Bernadett Svraka is an assistant lecturer, a teacher at the Department of Education of ELTE TÓK. Her taught subjects are on the topic of inclusion. She is conducting research in the field of epidemiology of mathematical anxiety at the Doctoral School of Mental Health Sciences of Semmelweis University. She has twenty years of teaching and special pedagogical experience, which she is able to utilize in her advisory practice at the specialized services of pedagogy. Her observations and investigational experiences help the practical and research activities of Dyscalculia Research Group, led by Judit Dékány.

E-mail: svraka.bernadett@tok.elte.hu; <https://orcid.org/0000-0003-3090-7028>

Veronika Aggné Pirka Assistant Professor at the Faculty of Primary and Pre-School Education of Eötvös Loránd University, she teaches pedagogical-related subjects in three programs: early childhood education and care, kindergarten education and primary teacher training. In her research, she deals with childhood history, alternative pedagogy and issues of teacher education.

E-mail: pirka.veronika@tok.elte.hu; <https://orcid.org/0000-0003-1734-470X>

Engler Ágnes*Távolléti oktatás a családok aspektusából*

Tanulmányunkban az otthoni tanulásra fordítunk figyelmet, mégpedig olyan rendkívüli helyzetben, amikor a szülő a pedagógus munkatársává válik a koronavírus-járvány okán hozott intézkedések között szereplő távolléti oktatás idején. Elemzésünkben e különleges időszakban végzett kutatás adatait használjuk fel, amely nem kifejezetten a digitális oktatás mérését célozta, hanem általánosságban a karanténhelyzet családokat érintő szegmenseit. Ennek ellenére több olyan adattal bír az adatbázis, amelyek elemzésével értékes következményeket tudunk levonni az átállás családokat érintő hatásaival kapcsolatban, bepillantva az iskolákká lett otthonokba.

A koronavírus családokra gyakorolt hatása című (Kopp Mária Intézet a Népesedésért és Családokért, 2020. április, N=1000) nemre, életkorra, iskolai végzettségre és településtípusra vonatkozó, reprezentatív kutatás adatainak elemzése során az otthoni tanulóval kapcsolatos kérdésekre fókuszálunk: milyen emberi és technikai erőforrásokat kellett mozgósítani a családoknak a távolléti oktatás hatékony működése érdekében, milyen nehézségek adódtak a folyamatban, milyen segítséget igényeltek mindebben.

Kulcsszavak: Digitális oktatás, otthoni tanulás, járványhelyzet, családi élet, szülői bevonódás.

Engler Ágnes a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és Családokért mb. tudományos elnökhelyettese, a Debreceni Egyetem tanszékvezető docense. Phd-fokozatát 2010-ben szerezte a Debreceni Egyetem Nevelés- és Művelődéstudományi Doktori Programjában, ugyanitt habilitált 2017-ben. Kutatásai középpontjában a család neveléstudományi megközelítése áll, így foglalkozik a tanulói eredményesség és a családi háttér kapcsolatával, a családi életre neveléssel, a családalapítás és iskolai végzettség összefüggéseivel, a család és karrier kérdéskörével. Könyveiben is ezeket a témaköröket vizsgálta (Kisgyermekes nők a felsőoktatásban 2011; Család mint erőforrás 2017; Career path and family life 2020). További kutatási területe a formális felnőttoktatás és a felnőttoktatási módszertan.

E-mail: engler.agnes@koppmariaintezet.hu, engler.agnes@arts.unideb.hu

ÁGNES ENGLER*Distance education from the aspect of families*

In our study we focus on home learning, in such an exceptional situation where the parent becomes the educator: during distance learning which measure was taken due to a coronavirus epidemic. In our analysis we use data from research realized in this special period. The examination was not specifically aimed at measuring digital education but the quarantine situation in general. Nevertheless, the database has more data that we can analyze to draw valuable consequences, in particular its effects on families, with a glimpse into the homes that have become schools. The research named Effects of coronavirus on families (Maria Kopp Institute, April of 2020, N=1000) was representative of gender, age, education,

and type of settlement. In our analysis, we focus on issues related to home learning: what kind of human and technical resources families had to mobilize for the effective function of distance learning, what difficulties there were in the process, what help they needed. **Keywords:** Digital education, home learning, epidemic, family life, parental involvement.

Ágnes Engler is appointed scientific vice-president of Maria Kopp Institute, head of department, associate professor at University of Debrecen. She obtained her PhD in 2010 at Doctoral Program on Educational Sciences University of Debrecen, and she habilitated in 2017. Her researches focus on the educational approach of the family, thus she examines the relationship between student achievement and family background, the field of family life education, the relationship between family starting and education, and the issue of family and career. She has also examined these topics in her books (Women with young children in higher education 2011, Family as a resource 2017, Career path and family life 2020). Her other research interests are formal adult education and adult education methodology.

E-mail: engler.agnes@koppmariaintezet.hu, engler.agnes@arts.unideb.hu

Szűts Zoltán

*A tanárképzés digitális transzformációjának kevésbé exponált elemei
(Az intézmény, a szülő, és a tanár új szerepei)*

Tanulmányom célja hozzászólni a diskurzushoz, mely alapvetően arra keresi a választ, hogy léteznek-e a digitalizációban elkülöníthető modellek a képzőintézmények mentén, illetve hogyan hasznosíthatók az e témakörben gyűjtött oktatási és kutatási tapasztalataink. A kérdést sokféleképpen meg lehet közelíteni. A szakmódszertanokra való fókuszálás vagy a tudományterületek alapján történő megkülönböztetés egyaránt érvényes megközelítés. Munkámban arra összpontosítok, hogy a tanárképzésben a modellalkotás során mely, kevésbé exponált, elemeket kell figyelembe venni. Ezek, egyrészt, a tanárrá vált egyetemi hallgatók esetében a közoktatási intézmény és a szülők szerepe, másrészt pedig az új tanári szerepek. Véleményem szerint ezek azok a gyakran nem elég figyelmet kapó elemek, melyek az oktatás digitalizációja során komoly különbséget jelentenek a sikeres transzformáció és a sikertelen kísérletek között.

Kulcsszavak: Tanárképzés, digitális oktatás, intézmény, szülő, tanári szerepek.

Szűts Zoltán média- és digitálispedagógia-kutató, habilitált egyetemi oktató. Az Eszterházy Károly Egyetem docense, a Milton Friedman Egyetem Alkalmazott Infokommunikációs Kutatócsoportjának vezetője. Kutatási területe az internetes kommunikáció és média, a hypertextualitás, az újmédia művészete, az információs társadalom, a digitális kultúra és pedagógia. 2001 óta több magyar és külföldi egyetemen oktatott: az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen, a McDaniel College-ban, valamint a szöuli Hankuk University of Foreign Studies-on is. A világháló metaforái – Bevezetés az új média művészetébe (Osiris, 2013) és az Online (Wolters Kluwer, 2018) című könyvek szerzője.

E-mail: szuts.zoltan@uni-eszterhazy.hu

Zoltán Szűts

*Less exposed elements of the digital transformation of teacher training
(New roles of institutions, parents, and teachers)*

This study aims to contribute to the discourse, looking for the answer to whether there are separable models in digitization along with training institutions and how to utilize our educational and research experiences in this field. The issue can be approached in many ways. An equally valid approach is to focus on professional methodologies or to differentiate based on disciplines. In this work, the author will focus on which less exposed elements should be taken into account in teacher training in modeling. On the one hand, these are the roles of the public educational institutions and the parents in the case of university students who will become teachers and, on the other hand, the new teacher roles. These are often the elements that do not receive enough attention to make a significant difference between successful transformation and unsuccessful attempts in the digitization of education.

Keywords: Teacher training, digital education, institution, parent, teacher roles.

Zoltán Szűts PhD is an associate professor at Eszterházy Károly University and the head of Applied Infocommunications Research Group at Milton Friedman University. Studied at Eötvös Loránd University, Budapest, earned his PhD degree in literary science. Was a lecturer at Hankuk University of Foreign Studies, Seoul, Korea and Budapest University of Technology and Economics. His research interest is focused on the theory and practice of online media and communications and digital pedagogy.

E-mail: szuts.zoltan@uni-eszterhazy

Ősz Rita

Hogyan alakíthatjuk át az online oktatást a járványhelyzet értékelése után

Az utóbbi időszak tekintetében el kell gondolkodni, hogy milyen haszonnal járt a járvány. Hogyan kell a felsőoktatásban a jelenléti oktatásból az online térbe szorult oktatási forma elemeit különböző lépésenként igazi online vagy igazi vegyes oktatásba integrálni. A lépések három időintervallum alapján valósíthatóak meg, melyet igyekeztem összefoglalni. Ez az oktatás nem nevezhető az eddig használt vegyes oktatásnak, a szociális kapcsolatok miatt sokkal inkább campus-alapú oktatásnak hívjuk.

Kulcsszavak: Járvány, vészoktatás, campus-oktatás, online tanulás, átalakítás lépései.

Ősz Rita 1971. április 8-án született Dunaújvárosban. Tanulmányait Dunaújvárosban kezdte, majd Pécs, Grenoble állomásokon keresztül Budapesten egészítette ki. Kutatási fókuszai a pedagógia és az informatika interdiszciplináris területein belül a képernyőről való tanulás és az ehhez kapcsolódó részek. Írásait az új generációs kihívások és az ehhez kapcsolódó informatikai elméletek és megoldások határozzák meg. Jelenleg a Budapesti Corvinus Egyetem docense, de emellett a Szabadkai MTTK-n is tart órákat.

E-mail: osz.rita@uni-corvinus.hu

Rita Ósz

How to transform online education after assessing the epidemic situation

With regard to the latter period, it is necessary to consider the benefits of the epidemic from the educational perspective. How to integrate the elements of the nowadays education that has been pushed into the online space during the latest period. Our aim is to draw the process in order to expect a higher online – or blended education system. The steps can be implemented based on three time intervals, which I have tried to summarize. This education cannot be called the mixed education used so far, it's rather called Campus based teaching due to social connections.

Keywords: Epidemic, emergency education, campus based teaching, online learning transformation steps.

Rita Ósz was born on April 8, 1971 in Dunaújváros. She began her studies in Dunaújváros, then supplemented them in Budapest through Pécs and Grenoble (France). Within the interdisciplinary fields of pedagogy and informatics, learning from the screen and related fields are areas of her research. New generation challenges and related IT theories and solutions define her writings. She is currently associate professor at the Corvinus University of Budapest, but she also teaches at the MTK in Subotica.

E-mail: osz.rita@uni-corvinus.hu

Balázs László—Rajcsányi-Molnár Mónika—András István—Sitku Krisztina

Társadalmi felelősségvállalás a felsőoktatásban, egy hazai jógyakorlat bemutatása

A tanulmány célja, hogy felhívja a figyelmet arra, hogy a felsőoktatás szereplőinek – a for-profit szektor képviselőihez hasonlóan – nemcsak lehetősége, de kötelessége is a felelősségvállaló magatartás megvalósítása. Ennek érdekében a tanulmány a vállalatok társadalmi felelősségvállalási (corporate social responsibility – CSR) fogalomrendszerének áttekintésére alapozva bemutatja a felsőoktatási intézmények szerepvállalásának formáit. Ismerteti az egyetemi társadalmi felelősségvállalás (university social responsibility – USR), valamint a harmadik missziós tevékenységek fogalomrendszerét, egymástól való elkülönítését. Szakirodalmi alapokra támaszkodva a Dunaújvárosi Egyetem USR- és harmadik missziós tevékenységének csoportosítását, valamint egy-egy esemény részletesebb bemutatását adja. Az esetleírások alapját az egyetemen hozzáférhető dokumentáció tartalom-elemzése szolgáltatta. Az ismertetett tevékenység jól szemlélteti, hogy bár a Dunaújvárosi Egyetem méretét és hallgatói létszámát tekintve nem tartozik a nagy egyetemek közé, ennek ellenére közösségi szerepvállalása lokális és regionális szinten is elismerésre méltó, példaértékűnek tekinthető.

Kulcsszavak: Vállalati és egyetemi társadalmi felelősségvállalás, harmadik misszió, jógyakorlat.

Balázs László, PhD a Dunaújvárosi Egyetem Társadalomtudományi Intézetének intézetigazgató egyetemi docense, szervezetpszichológus, kommunikációs szakértő. Doktori értekezését a szervezeti kultúra és az érzelmi intelligencia kölcsönkapcsolatának vizsgálatából írta a Pécsi Tudományegyetemen. Főbb kutatási területei: szervezeti vezetés, szervezeti kultúra, érzelmi intelligencia, reziliens szervezetek, a készségfejlesztés módszertana. Fontosabb publikációi: *Érzelmi intelligencia a szervezetben és a képzésben* (Z-press, 2014), *Organizational culture and emotional intelligence in school* (LAP, 2015).

E-mail: balazsl@uniduna.hu

Rajcsányi-Molnár Mónika, PhD közgazdász, habilitált főiskolai tanár, jelenleg a Dunaújvárosi Egyetem oktatási és általános rektorhelyettese, illetve Társadalomtudományi Intézetének oktatója. Az MTA Gazdálkodástudományi Bizottság Kommunikációmenedzsment Munkabizottságának tagja. A Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar „Oktatás és társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola témavezetője. Tudományos kutatói tevékenysége a vezetés és szervezés területeihez kapcsolódik, vezető- és szervezetfejlesztésre, a nonprofit szektor és szervezeteinek menedzselési kérdéseire, illetve a modern tartalomfejlesztés és oktatásszervezés területére specializálódva. Széles körű nemzetközi tapasztalatokkal rendelkezik. Kutatói, oktatói és tanulmányi ösztöndíjak keretében hosszabb-rövidebb időt töltött az Egyesült Államokban, Angliában, Indiában, Portugáliában és Tajvanon.

E-mail: molnarmo@uniduna.hu

András István, PhD habilitált főiskolai tanár, jelenleg a Dunaújvárosi Egyetem rektora. Felsőoktatási szakmai karrierjét megelőzően szervezetfejlesztési osztályvezetőként, majd személyzeti vezérigazgató-helyettesként dolgozott az üzleti életben. Számottevő tapasztalatot szerzett a teljesítményértékelés, munkakör-értékelés és az érdekegyeztetés terén. Kutatási területei: szervezetfejlesztés, multikulturális környezetben lezajló szervezeti folyamatok, szervezeti kommunikáció, társadalmi felelősségvállalás.

E-mail: andras@uniduna.hu

Sitku Krisztina, a PTE „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori iskola másodéves hallgatója nevelésszociológia szakirányon, valamint a Dunaújvárosi Egyetem angol nyelvtanára. Diplomáit a PTE BTK-n történelem és angol szakjain (2004), továbbá a PTE FEEK-en emberi erőforrás tanácsadó mesterszakán (2014) szerezte. Doktoranduszként a felsőoktatás-kutatás területén a regionális egyetemek lokalitásuk társadalmi fejlődéséhez való stratégiai és gyakorlati hozzájárulását vizsgálja az oktatáspolitikai, a külső érdekhordozói kapcsolatok és az intézményi tényezők keresztmetszetében. Eddig megjelent fontos publikációja: Vidéki egyetemek harmadik missziós tevékenysége: a társadalmi tudásmegosztás hatásai.

E-mail: sitkuk@uniduna.hu

László Balázs—Mónika Rajcsányi-Molnár—István András—Krisztina Sitku

Social responsibility in higher education: a hungarian best practice

The aim of the article is to highlight the importance of social responsibility in higher education. Similarly to organizations in the for-profit sector, the actors of tertiary education have not only the possibility, but the obligation of exhibiting responsible behaviour. Therefore, the article presents the forms of the social engagement of higher education institutions based on an overview of the terminology of corporate social responsibility (CSR). It describes the concept of university social responsibility (USR) and that of the third mission of universities, then differentiates them. Relying on the relevant professional literature, it presents the classification of the USR and third mission activities of the University of Dunaújváros, as well as provides a detailed description of some based on the content analysis of available institutional documents. The presented data demonstrate that although the university is not a major institution in terms of its size and student number, its community engagement on the local and regional levels is both commendable and exemplary.

Keywords: Corporate social responsibility, university social responsibility, third mission, best practice.

László Balázs PhD the director, associate professor of The Institution of Social Sciences at The University of Dunaújváros, organizational psychologist, communicational expert. His doctoral thesis was written in the research field of the synergy of organizational culture and emotional intelligence at the University of Pécs. Main research areas: organizational leadership, organizational culture, emotional intelligence, resilient organizations, methodology of skills development. Some of his important publications: *Emotional Intelligence in the Organization and in the Training* (Z-press, 2014), *Organizational culture and emotional intelligence in school* (LAP, 2015).

E-mail: balazsl@uniduna.hu

Mónika Rajcsányi-Molnár is a habil. PhD in Business Administration, Vice-Rector of Academic and General Affairs at the University of Dunaújváros and lecturer at the Institute of Social Sciences. She is member of the Business Administration Committee's Communication Management Working Committee at the Hungarian Academy of Sciences. She is supervisor at the Education and Society Doctoral School of Education at the University of Pécs.

Her academic research work is related to the field of business and management, focusing on organizational and leadership development, nonprofit management, modern educational material and technology developments. She has a wide range of international experience. She obtained various academic and research grants and spent longer periods in the United States, England, India, Portugal and Taiwan.

E-mail address: molnarmo@uniduna.hu

András István is a habil. PhD college professor and the rector of the University of Dunaújváros. Before his professional career in higher education, he worked in the private sector first as head of department in organisational development, then as HR Deputy CEO. He has gained considerable

experience in performance evaluation and appraisal, as well as industrial relations and reconciliation. His research areas are organisational development, organisational processes in multicultural context, organisational communication and social responsibility.

E-mail: andras@uniduna.hu

Krisztina Sitku is a second year doctoral student of the Educational Sociology Programme of the 'Education and Society' Doctoral School of Education at the University of Pécs, and is an ESL and ESN teacher at the University of Dunaújváros. She graduated in History and English in 2004, and in Human Resource Counselling in 2014 from the University of Pécs. Her doctoral research is concerned with higher education research focusing on the contribution of regional university strategy and practice to the social development of their locality in the intersection of educational policy, stakeholder relations and institutional framework. Her more important publication: Third mission activities of Hungarian regional universities.

E-mail: sitkuk@uniduna.hu

Venczel-Szakó Tímea—Jarjabka Ákos—Kuráth Gabriella

A 650 éve alapított első magyar egyetem jubileumi projektje mint a Pécsi Tudományegyetem szervezetének belső kommunikációs pillére

A tanulmányban a Pécsi Tudományegyetem (PTE) európai mértékkel mérve is jelentős Jubileum 650 projektje kerül bemutatásra, különös tekintettel annak belső kommunikációjára. A közel 4 évig tartó projekt alapjául az szolgált, hogy 1367. szeptember 1-jén kelt oklevelében V. Orbán pápa engedélyezte I. Nagy Lajos királynak a pécsi egyetem megalapítását. A projekt célja a hazai felsőoktatás megszületésének és intézményesülésének megünneplése volt, ám ezzel párhuzamosan a PTE is meg kívánta erősíteni a hazai és nemzetközi imázsát. Így 153, a lezajlott évfordulóhoz kötődő esemény nemcsak Pécs, de a magyar kultúra és oktatásügy kiemelkedő eseménysorozatává is vált. További, szervezeti célként nevesült a PTE-n belüli lojalitás és elégedettség növelése, a 10 karral rendelkező tudományegyetem belső kohéziójának növelése is. A tanulmányban – a dokumentumelemzés és a kérdőíves felmérés módszereinek kombinálásával – arra a kérdésre keressük a választ, hogy a jubileumi projekt milyen módon támogatta a szervezeti kommunikációt, segítve ezzel a szervezeti célok elérését; melyek a leghatékonyabb belső kommunikációs eszközök a szervezeti tagok tájékoztatására; végül, hogy a projektkommunikáció által növekedett-e a dolgozók intézmény iránt érzett büszkesége.

Kulcsszavak: Felsőoktatási menedzsment, projektmenedzsment, szervezeti kommunikáció, elégedettség.

Venczel-Szakó Tímea (Pécs, 1987. 07. 19.) a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Vezetés- és Szervezéstudományi Intézet doktorandusz tanársegédje. Diplomáját 2012-ben szerezte a PTE Közgazdaságtudományi Kar marketing mesterszakán. Oktatott tárgyai elsősorban a menedzsment témakörébe tartoznak: vezetés és szervezés, üzleti kommunikáció, emberi erőforrás

menedzsment alkalmazások, kultúraközi üzleti kommunikáció, tehetséggondozás, menedzsment és vezetés, karriermenedzsment és üzleti interakciók, munkakommunikáció, szervezeti kultúra menedzselése nemzeti közegben. Fő kutatási területei az atipikus munkavégzés, a szervezeti kultúra és a belső szervezeti kommunikáció közötti kapcsolat, továbbá a belső szervezeti kommunikáció integráló hatása.

E-mail: szakot@ktk.pte.hu

Jarjabka Ákos (Szeged, 1972. 05. 27.) egyetemi docens a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karán (PTE KTK) 2004-ben szerzett PhD-fokozatot, majd 2016-ban habilitált. 2013-tól igazgatóként vezeti a PTE KTK Vezetés- és Szervezéstudományi Intézetét, emellett 2015-től a PTE Diaszpóra Projekt Hálózat rektori megbízottja. Publikációi a vezetéstudomány, a nemzeti és szervezeti kultúra menedzselése, az emberi erőforrás menedzsment, a projektmenedzsment és a magyar diaszpóra témaköröket ölelik fel. Magyar és nemzetközi tudományos szervezeti tagságai: MTA köztestület (2005–), MTA PAB (2008–), Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság (2015–), IACCM (2017–), UNESCO Magyar Nemzeti Bizottság Szellemi Kulturális Örökség Szakbizottság (MRK-küldöttként) (2018–), AHEA (2019–), AIM (2020–), AoM (2020–), PMI (2020–).

E-mail: jarjabka.akos@pte.hu

Kuráth Gabriella (Pécs, 1964. 10. 07.) adjunktus a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karán. 1987-ben szerzett okl. közgazda diplomát, 1990-ben pedig Vállalati komplex tervező-elemző szakközgazdaként végzett. 2008-ban PhD-fokozatot szerzett, majd 2020-ban habilitált. Elemző közgazdászként dolgozott, majd 1995-től a pécsi egyetemen dolgozik: először marketing területen, marketingvezetőként, majd a Diplomás Pályakövetési Program kutatásvezetőjeként kiépítette az egyetemi pályakövetési rendszert. 25 éve oktat a felsőoktatásban menedzsment és kommunikáció, marketing területeken magyar és angol nyelven, 2019-től a KTK Vezetés- és Szervezéstudományi Intézetben dolgozik főállású oktatóként. Kutatási érdeklődési területe a felsőoktatási vonzerőfejlesztés, a DPP és a regionális hatások, illetve a hallgatói kompetenciafejlesztés lehetőségei. E-mail: kurath.gabriella@ktk.pte.hu

Tímea Venczel-Szakó—Ákos Jarjabka—Gabriella Kuráth

The project of the 650th anniversary of the foundation of the first hungarian university as the pillar of intern organizational communication of University of Pécs

The study presents the Jubilee 650 project of the University of Pécs (UP-PTE), that also significant at European level, with special regard to its internal communication. The project, which lasted for almost four years, was based on the fact that in his charter dated 1th of September, 1367, Pope Orbán V. authorized King Louis the Great to establish the University of Pécs. The aim of the project was to celebrate the birth and institutionalization of Hungarian higher education, and at the same time UP wanted to strengthen its domestic and international image. Thus, 153 events related to the anniversary became an outstanding series of events not only in Pécs, but also in Hungarian culture and education. Another organizational goal was to increase loyalty and satisfaction within the

University of Pécs, and to increase the internal cohesion of the 10-faculty university. The study seeks to answer the question by combining the methods of document analysis and questionnaire survey, how the jubilee project supported organizational communication, thus helping to achieve organizational goals, and what are the most effective internal communication tools to inform organizational members; whether the project communication increased the employees' sense of pride in the institution.

Keywords: Higher Education management, corporate communication, project management, organizational communication, satisfaction.

Tímea Venczel-Szakó (Pécs, 19. 07. 1987.) assistant lecturer at the University of Pécs Faculty of Business and Economics, Department of Leadership and Organizational Sciences. She received her degree in Economics in 2012 at the same university. She is teaching currently business communication, leadership and organizing, management and leadership, intercultural business communication, communication at the workplace, introduction to management, human resource management, career management, organisational culture, talent management. Her main research areas are the atypical work, the relationship between organizational culture and internal organizational communication, furthermore the integrative influence of internal organisational communication. Between 2016 and 2017, she was the manager of the Jubilee Project Office in the Jubilee 650 project. E-mail: szakot@ktk.pte.hu

Ákos Jarjabka (Szeged, 27. 05. 1972.) is an associate professor at the Faculty of Economics of the University of Pécs (UP FBE) graduated his PhD in 2004 and habilitated in 2016. Since 2013, he has been the Head of the Institute of Leadership and Organizational Sciences of the UP FBE, and since 2015 he has been the Rector's representative of the UP Diaspora Project Network. His publications cover general management, national and organizational culture management, human resource management, project management and the Hungarian diaspora. The memberships of Hungarian and international scientific organizations: Hungarian Academy of Sciences (2005-), Hungarian Academy of Sciences CAP (2008-), International Society for Hungarian Studies (2015-), IACCM (2017-), UNESCO Intangible Cultural Heritage in Hungary Committee as a representative of Hungarian Rectors' Conference (2018-), AHEA (2019-), AIM (2020), AoM (2020-), PMI (2020-). Between 2015 and 2018, he was the project professional leader of the Jubilee 650 project.

E-mail: jarjabka.akos@pte.hu

Gabriella Kuráth (Pécs, 07. 10. 1964.) is an assistant professor at the Faculty of Business and Economics of the University of Pécs, graduated in 1987 and after it she got Complex planning economic analyst degree in 1990. She received her PhD degree in 2008 and habilitated in 2020. Since 1995 she has been working at the University of Pécs in various positions, and from 2019 she joined the Department of Leadership and Organizational Sciences as a lecturer. Her primary professional fields are graduate career tracking system, developing of student competence and higher education communication. She currently teaches business management, communication on the bachelor and master level. Between 2014 and 2018, she was the project communication leader of the Jubilee 650 project.

E-mail: kurath.gabriella@ktk.pte.hu

■ ■ Kevésbé ismert, hogy a távoktatás első rögzített megjelenése az egyesült államokbeli Bostonhoz köthető. 1728-ban Caleb Phillips rövidtávú magán-levelező-tanfolyamokat hirdetett a Boston Gazette-ben. (Cserné Adermann Gizella) ■ ■ Milyen fontos a nem várt, előre nem tervezett új helyzetre történő gyors reagálás, minden eddigi tapasztalat és fejlesztés felhasználása, és a pedagógiai módszertani kultúra évtizedek óta zajló, folyamatos átalakulása helyett az azonnali lépésváltás. (Kéri Katalin) ■ ■ (...) olyan, a civil társadalom működési környezetét érintő aktuális tendenciákat mutatunk be, amelyek napjainkban igen aktuálisak és nemzetközi jelentőséggel is bírnak, több országon átívelve. (Námesztovszki Zsolt et al.) ■ ■ Iskolák és egyetemek gyakorlatilag egyik napról a másikra tértek át az online formák használatára. Ez egyrészt – minimális átállási költséggel – lehetővé tette a képzés folytatását, másrészt viszont egy sor új problémát generált, új megvilágításba helyezve számos régit. (Zakota Zoltán) ■ ■ A nem jelenléti oktatásra a magyar felsőoktatás nagy része nem volt módszertanilag felkészülve/felkészítve, ezért tűnhetett úgy, mintha az egyetemi szféra a digitális oktatási formák bevezetésében és alkalmazásában pár nap alatt egy évtizedet lépett volna előre. (Sipos Norbert et al.) ■ ■ Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az informatika, a technológia csak egy új lehetőségeket biztosító eszköz, amely átalakíthatja a kutatási és a tanulási-tanítási folyamatot, lehetővé teheti a kutatás, a tanulás és az oktatás hatékonyságának növelését. Nem szabad, hogy a technológia cél legyen. (Molnár Gyöngyvér) ■ ■ Az UNESCO egyenesen felhívja a világ országainak intézményeit, hogy a Memory of the World (MoW) program keretében fokozottan dokumentálják és őrizzék meg a COVID-19-járvánnyal kapcsolatos adatokat, dokumentumokat. (Serfőző Mónika et al.) ■ ■ Kellő óvatossággal azt a megállapítást is tehetjük, hogy a megváltozott helyzetben a megnövekedett otthoni feladatok (közülük az otthoni tanulás) nem terhelte meg olyan mértékben a családokat, amely károsította volna a családi kapcsolatokat, a családi élet működését. (Engler Ágnes) ■ ■ A 21. században a tanulás egy része már az interneten, számítógépek és okoseszközök, infokommunikációs technológiák és digitális tartalmak környezetében történik. Az egyének gyakran már webinarok, oktatóvideók, nyitott enciklopédiák, podcastek és blogok környezetében szerzik tudásukat. (Szűts Zoltán) ■ ■ A járvány kapcsán az oktatási intézmények próbáltak megfelelni az új kihívásoknak; próbáltak lépést tartani a technológiai fejlődéssel együttjáró lehetőségekkel. Igyekeztek oktatási gyakorlatukba az új eszközöket, programokat beépíteni. A fő szempont az volt, hogy melyek a központi iránymutatások. (Ósz Rita) ■ ■ When talking about the responsible activities of higher education institutions, we have differentiated between two concepts: university social responsibility and the third mission of universities. (László Balázs et al.) ■ ■ A jövőben szükségesnek tartjuk a szervezeti kommunikációval kapcsolatos felmérések rendszeressé tételét a longitudinalitás biztosítására; a kutatási módszertan továbbfejlesztését statisztikai próbák segítségével és a megkérdezett csoportok közti szignifikáns különbségek feltérképezése céljából. (Venczel-Szakó Tímea et al.)

ISSN 1786334-1

Ára 2000Ft